

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

SELİM SÂBİT
MUHTASAR SARF-I OSMÂNİ
(GİRİŞ-METİN-TERİMLER-SÖZLÜK DİZİNİ-TIPKIBASIM)

AKIN SARIKAYA

YÜKSEK LİSANS TEZİ

LEFKOŞA
2019

SELİM SÂBİT
MUHTASAR SARF-I OSMÂNİ
(GİRİŞ-METİN-TERİMLER-SÖZLÜK DİZİNİ-TIPKIBASIM)

AKIN SARIKAYA

YAKIN DOĞU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ DANIŞMANI
PROF. DR. ESRA KARABACAK

LEFKOŞA
2019

KABUL VE ONAY

Akın SARIKAYA tarafından hazırlanan “Selim Sâbit’in Muhtasar Sarf-ı Osmânî (Giriş-Metin-Terimler-Sözlük Dizini-Tıpkı Basım)” başlıklı bu çalışma, 29/05/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

JÜRİ ÜYELERİ

Prof. Dr. Esra Karabacak (Danışman)
Yakın Doğu Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Doç. Dr. Şevket Öznur (Başkan)
Yakın Doğu Üniversitesi
Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Yrd. Dç. Dr. Ejdan Sadrazam
Yakın Doğu Üniversitesi
Atatürk Eğitim Fakültesi, Tarih Öğretmenliği Bölümü

Prof. Dr. Mustafa Sağsan
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin, tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt ederim. Tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Yakın Doğu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

- ☐ Tezimin tamamı heryerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezim sadece Yakın Doğu Üniversitesinde erişime açılabilir.
- ☐ Tezimin iki (2) yıl süre ile erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde tezimin tamamı erişime açılabilir.

Tarih

İmza

Ad Soyad

TEŞEKKÜR

Çalışmamız boyunca güler yüzünden ödün vermeyen, tezin hazırlanmasında büyük emeği geçen, dil bilgisi alanında bana en büyük katkıyı sağlayan ve her zaman yardımlarını üzerimden esirgemeyen değerli hocam Esra KARABACAK'A teşekkür ederim.

ÖZ

MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ

Çalışmada, Selim Sâbit'in Muhtasar Sarf-ı Osmânî eseri incelenmiştir. Muhtasar Sarf-ı Osmânî, Selim Sâbit tarafından Tanzimat Döneminde Osmanlı Türkçesi gramerini anlatan bir ders kitabıdır. Selim Sâbit'in ortaokul öğrencilerine Osmanlı Türkçesini öğretmek amacıyla yazdığı bir eserdir. Toplam 96 sayfadan meydana gelen eserde Osmanlı Türkçesinin kurallarının yanı sıra *tenbih*, *faide*, *imlâ* gibi okuyucuya yardımcı olacak açıklayıcı bölümler bulunmaktadır.

Çalışma iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Türk Grameri Tarihi hakkında bilgi, Selim Sâbit'in hayatı, eserleri ve Muhtasar Sarf-ı Osmânî eseri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölüm de *Muhtasar Sarf-ı Osmânî* adlı eser Latin alfabesine aktarılmıştır ve eserde geçen dil bilgisi terimleri tespit edildikten sonra bir *Dil bilgisi Terimleri Sözlüğü* hazırlanmıştır. Eserin değerlendirilmesi ve Orijinal metnide ikinci bölümün sonuna eklenmiştir.

Sonuç olarak, çalışma Türk dil bilgisi tarihine önemli bir katkı sağlayacaktır. Batı tarzı dediğimiz bu tarz dil bilgisi kitapları çalışmadaki gibi düzenlendiğinde kapsamlı bir dil bilgisi tarihi oluşturulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selim Sâbit, Muhtasar Sarf-ı Osmânî, dil bilgisi terimleri, dil bilgisi tarihi, Osmanlı Türkçesi grameri

ABSTRACT

MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ

In this study, the work of Selim Sâbit Muhtasar Sarf-ı Osmânî was examined. Muhtasar Sarf-ı Osmânî is a textbook describing the grammar of Ottoman Turkish in the Tanzimat Period by Selim Sâbit. It is a work written by Selim Sabhat in order to teach Ottoman Turkish to middle school students. The book consists of 96 pages and contains explanatory sections that will help the reader such as tenbih, faide and spelling as well as the rules of Ottoman Turkish.

The study consists of two parts. In the first part, information about the history of Turkish Grammar, the life of Selim Saby and his work and information on the work of Muhtasar Sarf-ı Osmânî are given. In the second chapter, the work named as Muhtasar Sarf-ı Osmânî was transferred to the Latin alphabet and after the grammar terms in the work were identified, a Glossary of Grammar Terms was prepared. The evaluation of the work and the original text are added at the end of the second chapter.

As a result, the study will make a significant contribution to the history of Turkish grammar. This type of grammar books, which we call the Western style, will be structured in the same way as in the study.

Key Words: Selim Sâbit, Muhtasar Sarf-ı Osmânî, grammar terms, history of grammar, grammar of Ottoman Turkish

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY

BİLDİRİM

TEŞEKKÜR	vi
ÖZ	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	vii

GİRİŞ

1. BÖLÜM

1.1 TÜRK GRAMER TARİHİ HAKKINDA	1
1.2 SELİM SÂBİT'İN HAYATI VE ESERLERİ	2-8
1.3 MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ HAKKINDA	8

2. BÖLÜM

2.1 MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ ADLI ESERİN LATİN HARFLERİYLE OKUNMASI/METİN	9-39
2.2 DİL BİLGİSİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ	40-48
2.3 DEĞERLENDİRME	49-53
2.4 MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ (TIPKI BASIM)	54-103

SONUÇ	104
-------------	-----

KAYNAKÇA	105-106
----------------	---------

EKLER

ÖZ GEÇMİŞ	107
İNTİHAL RAPORU	108-109
ETİK KURUL RAPORU	110

KISALTMALAR

Aktaran	: akt.
Bakınız	: bk.
Basım tarihi yok	: t.y
Cilt	: C
Hazırlayan	: haz.
Numara	: Nu.
Sayfa	: s
Sayı	: S
Türk Diyanet Vakfı	: TDV.
Türk Dil Kurumu Yayınları	: TDK.
Yayınlayan	: Yay.

GİRİŞ

1. BÖLÜM

1.1 TÜRK GRAMER TARİHİ HAKKINDA

Dil bilgisi Muharrem Ergin'e göre, bir dili bütün ön yüzleriyle inceleyen bilgi koludur. Dilin seslerini inceleyen kısmına ses bilgisi; yapı yönünden kelime ve şekilleri konu edinen kısmına şekil bilgisi; kelime ve şekillerin çıkış yerlerini yani kökenlerini araştıran kısmına menşei veya türeme bilgisi; kelime ve şekillerin aralarındaki ilişkiler ile cümleleri inceleyen dalına ise cümle bilgisi veya söz dizimi, sentaks veya nahv; dilin anlam oluşturma mekanizmalarını inceleyen dalına ise semantik denmektedir (Ergin, 2004: 14).

Gramer kelimesi, Yunancada “yaz-ı” demek olan yani gramma (graphein= yaz- mak) köküne dayanır (Dilâçar, 1971: 2).

Kaşgarlı Mahmut'un Kitabı Cevahiri'n-Nahv fi Lügati't-Türk adlı eseriyle birlikte Türk gramerciliği başlamış ama eser günümüzde kayıptır. Kaşgarlı Mahmut'un diğer bir eseri olan Kitabı Divan-ı Lügati't-Türk; Araplara Türkçe öğretmek amacıyla yazılmış dil bilgisi sözlük niteliğindedir. Bergamalı Kadri'nin Müyessiretü'l-Ulûm adlı eseri Türkçe dil bilgisi olarak kabul edilen ilk eserdir. Bu eserlerin öncülüğünü yapan Ahmet Cevdet Paşa, dil öğretimi kitaplarıyla da bugünkü dil bilgisi kitaplarının şekillenmesini sağlamıştır. Ayrıca Abdurrahman Fevzi Efendi, Türk dilinin kurallarını anlatan Mikyasu'l-Lisan Kıstasu'l-Beyan adlı eserini yazmakla Türk diline çok önemli bir hizmet vermiştir. Eser 1851'de basılmıştır. Hem Müyessiretü'l-Ulûm ile benzerliği açısından hem de Arapça örneklere yer verilmesi ve aynı zamanda Cevdet Paşa'nın tarzından da etkilenmiş olması bakımından önemlidir. Daha sonra Türkçenin tarihi

seyri içinde pek çok farklı özelliğe sahip dil bilgisi kitapları yazılmıştır. Hepsi de yazıldığı dönemlere göre önemlidir (Karabacak, 2002: 1).

1.2. A) SELİM SÂBÎT

1245 yılında Kırklareli valiliğinin Saray kazasına bağlı bulunan Vize kasabasında dünyaya gelen Selim Sâbit, çiftçilikle uğraşan Mehmet Ağa'nın oğludur (Öztürk, 2009: 429).

İlk öğrenimini memleketinde bitirdikten sonra orta öğrenimini tamamlamak için İstanbul'a gelen Selim Sâbit, burada Topkapı Sarayı Harem Ağası Gazanfer Ağa Medresesi'nde oturup Fatih Medresesi'ndeki derslerine devam etmiştir. Fatih Medresesi'ndeki derslerini bitirmiş ve Ulûm-ı Arabiye'de "tekmîl-i nüsh-ile icâzetnâme" almıştır (Reşad, Ferid, 1327: 226). 1848'de de Osmanlı Devleti'nin ilk "erkek öğretmen okulu" olarak İstanbul'da açılmış olan, Darülmuallimin'e ise 1851'de girmiştir (Dağdelen, 2013: 18).

Selim Sâbit Darülmuallimini, Esseyid Osman Sâib Efendi'den Cebir ve Geometri; Yahya Tevfik Efendi'den Arapça ve Tarih dersleri; Tevfik Efendi'den Farsça dersi eğitimini alarak 1854 yılında bitirmiş ve bu okulun ilk mezunlarından birisi olmuştur (Temizyürek, 1999: 20). Bu okuldan almış olduğu diploma, Temmuz 1855 tarihli (Akyüz, 2000: 15–21). Selim Sâbit'in, hayatının değişmesine yeni bir yol açan neden ise Meclis-i Maarif Tâlimatnâmesi'nin yayımlanmasıdır. Bu Tâlimat gereğince yapılacak husus: "mekâtib-i şâhâne ile mahâll-i sâireden" Paris'te öğrenim de bulunan efendileri okutmak ve "Hristiyan tebaa-ı Devlet-i Âlîye'den" orada olanlara dahi Türkçeyi öğretmek vazifesiyle Hoca Tahsin ile beraber Dârülfünûn hocalığına atanmak, Tabiye ve Riyaziye derslerini öğrenmek üzere 1855 yılında Paris'e gönderilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, t.y, Sicil-i Ahvâl Defteri, Nu.1 s. 260'tan akt. Gökçe, 2006: 22).

6 yıl süre içinde kaldığı Paris'te de Mekteb-i Osmanî ve Muradyan Mektepleri'nde Türkçe dersleri vermiştir. 1861 yılında öğrenimini tamamlayarak İstanbul'a (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, t.y, Sicil-i Ahvâl Defteri, Nu.1 s. 260'tan akt. Gökçe, 2006: 22) geri dönen Selim Sâbit, ilk olarak Süleymaniye semtinde açılan bir Taş Mektepte eğitim vermiştir (Temizyürek, 2000: 220). Fransız eğitim sisteminden

etkilenen Selim Sâbit, oranın bilimsel metodlarını benimsemiş düşünce babalığını da yaptığı usûl-i cedideye göre eğitim ve öğretimi ilk defa bu okulda uygulamıştır. Fransa’da eğitim aldığı okullarda gördüğü sıra, masa, hesap tahtası ve harita gibi eğitim araç gereçlerini sınıflara da koydurmuş, lâkin kısa bir süre sonra yaşadığı zamanın şartlarına göre oldukça yeni sayılan bu araç ve gereçleri kullandığından dolayı dinin özünü kavrayamamış kişilerin engelleriyle karşılaşmıştır. Devrin Şeyhülislamı Selim Sâbit’i talebelerine Kur’an-ı Kerim’i, “sıra üzerinde bacak sallaya sallaya” okuttuğu gerekçesiyle, cezalandırmak istemiştir. Durumdan haberdar edilen padişah Abdülhamid, meseleyi hafifletmiş ve Selim Sâbit’e, maarif nazırı vasıtasıyla, “Birden bire değil, tedricen ilerleyelim. Efkâr-ı umûmiyeyi de unutmayalım.” şeklinde tavsiyede bulunmuştur. “Biz hareketimizi biraz tadil eyledik.” diyerek kendisini savunan Selim Sâbit yine de görevinden alınmış ve bunun üzerine İstanbul Belediyesi’nin Beyoğlu’ndaki Altıncı Daire Rûsûmât Kalemine 1862 yılında memur edilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, t.y, Sicil-i Ahvâl Defteri, Nu.1 s. 260’tan akt. Gökçe, 2006: 24).

Padişahın iradesi ile 1864’te Nâfia Nezareti’nde Turuk ve Ma’abir Muhasebeciliği’ne, 1867’de de Altıncı Daire Muhasebeciliği’ne atanmıştır. Bu atama ile birlikte Selim Sâbit’e “Rütbe-i Sâlise Nişânı” verilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, t.y, Sicil-i Ahvâl Defteri, Nu.1 s. 260’tan akt. Gökçe, 2006: 24).

Selim Sâbit, 1868 yılında müdür-i sâniligine getirilmiş ve Fransız asıllı ikinci müdürle de geçinemez (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Sadâret Mektub-i Mühimme Tasnîfi*, Dosya Nu. 420, Vesika Nu. 25’ten akt. Gökçe, 2006: 24). Bu nedenle Selim Sâbit 23 Eylül 1869 yılında Meclis-i Kebîr-i Maarif üyeliğine atanır. 1872’de Meclis-i Kebîr-i Maarif ikinci başkanlığına tayin olan Selim Sâbit, bu görevini 27 Aralık 1875 tarihine kadar devam ettirir (Dağdelen, 2003: 20).

14 Mart 1879 yılında Mekâtib-i Rüştîye Müdürlüğüne tayin olmuştur. Becayış usûlüyle tayin olduğu bu görevinde aynı yıl içinde Selim Sâbit’in rütbesi, “Rütbe-i Üla Sınıf-ı Sâniligine” yükseltilmiştir. 31 Temmuz 1884 tarihinde ise ikinci rütbeden Mecidiyye Nişânı ile taltif edilmiştir. Meclis-i Kebîr-i Maarif üyeliğine son kez 16 Kasım 1884’te dönmüş, daha sonra 22 Kasım 1886 tarihinde de becaayış sûretiyle Encümen-i Teftiş ve Muâyene Riyâseti’ne tayin olmuştur (Temizyürek, 1999: 23).

Selim Sâbit, memuriyeti hakkındaki tek ve en önemli olumsuzluk Encümen-i Teftiş ve Muâyene Riyâseti görevini ifa ederken meydana gelmiştir. Kaynaklar, Selim Sâbit'in ilkokullar için yazmış olduğu Muhtasar Târîh-i Osmânî adlı ders kitabında, Sultan Abdülazîz'in tahttan indirilişi ve ölümü hakkında sarf ettiği, "Evâhir-i saltanatlarında umûr-u idâreye bazı mertebe sekte geldiğinden müşârûnileyh hal olunup, yerine Sultan Murâd-ı Hâmis iclâs edilmiş ve bir ay sonra Abdülaziz kendi kendini telef etmiş." satırlarının dikkat çekmesi üzerine Ocak 1888 tarihinde adı geçen son vazifesinden azledildiğini açıkça ortaya koymaktadır (Temizyürek, 1999: s.23; Akyüz, 2000: 14).

Bahsi geçen azledilme olayından sonra, Selim Sâbit'in eğitim hayatının başlangıcından beri süre gelen parlak geçmişi, birkaç satırla kâbusa dönüşmüş ve "Bir ömrün hikâyesi bir kitabın hikâyesinin başladığı yerde adeta bitmiştir". Selim Sâbit, iki yıl üç ay kadar zaruret içinde perişan bir vaziyette bekledikten sonra, Zühtü Paşa zamanında, 9 Nisan 1890 tarihinde emekliye sevk edilmiştir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi, t.y, Sicil-i Ahvâl Defteri, Nu.1 s. 260'tan akt. Gökçe, 2006: 26).

Selim Sabit'in, iştihamlı bir geçmişinin ardından pek de hoşnut olmadığı bir hayatı yaşamak zorunda kalan, ömrünün sonlarına doğru kulakları sağırlaşmış ve hayatını idam ettirmek zorunda kalmıştır. 5 Ocak 1911 tarihinde Sarıyer'deki evinde vefat etmiştir (Bilim, 1985: 197). Eyüp'te, Kaşgarî Dergâhı yakınlarında bulunan aile kabristanına defnedilmiştir (Gökçe 2006: 27-28).

B) ESERLERİ

1.2.1. Risâle-i Elifbâiyye

Risâle-i Elifbâiyye, Selim Sabit'in 1280-1863 yılları arasında kaleme aldığı bir eserdir. Eser başta Risâle-i Elifbâiyye adıyla daha sonra da Elifbâyi Osmânî adıyla yayımlanmıştır (Gökçe, 2006: 31). Ders kitabı olarak Sıbyan mekteplerinde okutulan bir eserdir. Selim Sabit'in diğer bir eseri olan Muhtasar Hesâb Risâlesi'nden sonra en fazla basılan ikinci kitap olmuştur. Kitap, ilk baskısında 64, diğer baskılarda ise 46 sayfalıktır (Gökçe, 2006: 32).

Selim Sâbit, Elifbâ'da bulunmayan p, ç, j ve nazal n harflerini bu eserinin içerisinde kullanmış, okuma ve yazmanın birlikte öğretilmesini esas almıştır (Kaçalın 2000: 162; Akyüz 2011: 211-212).

Miladî 1894 yılında bu baskılara ilave olarak, Tatarcaya çevrilmek suretiyle Kazan'da da baskısı yapılmıştır (Temizyürek, 2000: 231).

1.2.2. Hamîdiye Kütüphânesi'nde Mahfûz Kütüb-i Mevcûdenin Defteridir

Selim Sâbit'in, Rüştîye Mektepleri'nin müdürüyken, Maarif Nezareti [eğitim bakanlığı] tarafından kendisine verilen bir vazifeyle vücuda getirdiği bir eserdir (Özeçoğlu, 2005: 98'den akt. Gökçe, 2006: 33).

Selim Sâbit yazdığı en uzun kitabı 152+1 sayfalık yayımlanan ve Hamidiye Kütüphanesi'nde bulunan bir eserdir (Mert, 2000: 101). Selim Sâbit, bu eserinde kütüphanedeki süreli yayınlara da yer vermiş ve 764 eserin tamamını fişleyerek günümüze kadar ulaşan bir kültür hizmeti sunmuştur (Gökçe, 2006: 34).

1.2.3. Miyâru'l-Kelâm

Rüştîye Mektepleri'nde okutulan bir eserdir. Yazar, kitabın girişinde sözü iki kısma ayırır. Bunlar:

1. Kelâm-ı Nefsî
2. Kelâm-ı Lafzî

Selim Sâbit'e göre Kelâm-ı Nefsî, "Mütekellimin nefis ü zihninde mutasavver olan ma'ânî-i mürettebeden ibâretidir." Kelâm-ı Lafzî ise, "zihinde mutasavver olan ma'ânî-i mürettebeyi kavâlib-i elfâza ifrâğ ve isâğa ederek mütekellimin bahs ve îrâd eylediği nutk ve ibâreye denilir." Selim Sâbit, Miyâru'l Kelâm adlı kitabında genel olarak şu başlıklar üzerinde durur: Cümle, cümle çeşitleri, isim, isim cümlesi, fiil, fiil cümlesi, aruz vezni, imale, zihaf, zihaf çeşitleri, vezin hataları, söz sanatları, redif, kafiye, kafiye türleri, nazım biçimleri (Gökçe, 2006: 35-36).

1.2.4. Muhtasar Coğrafya Risâlesi

Selim Sâbit tarafından sıbyan mekteplerinin müdürüyken (Salman, 2000, s.47) ders kitabı olarak okutulan bir eserdir. Türk Eğitim Tarihinde büyük yer edinmiştir. Yer edinmesinin nedeni: eserin bir haritayla birlikte istifadeye sunulmuş olmasıdır (Sâbit, 1299: 22–23'ten akt. Gökçe, 2006: 37).

Bu yönüyle Muhtasar Coğrafya Risâlesi, sıbyan mekteplerinde okutulan coğrafya kitapları arasında haritaya yer veren ilk eser olması bakımından dikkat çekicidir. Eser iki bölümden oluşmaktadır: İki bölümden oluşan eserin birinci bölümü fiziki coğrafya, ikinci bölümünü ise kıtalar coğrafyası oluşturmaktadır (Salman, 2000: 47).

Yazar, bu haritadan istifade ederek, coğrafya dersinde öğrencilere harita ve yer küre üzerinde beş kıtayı tanıtmayı ve harita çizimini öğretmeyi amaçlamıştır (Gökçe, 2006: 36-37).

Selim Sâbit bu eserinde, harita kavramını enine boyuna anlatıp, haritaları tanıttıktan sonra; karalar, kıtalar, denizler, adalar, yarımadalar, dil, burun, ova, çöl, dağ, sıradağ, yanardağ, derbent, körfez, liman, boğaz, ırmak, göl, ark, havuz vb. konularını genişçe ele alır ve ilköğretim öğrencileri seviyesinde anlatır. Eserin ilk baskısı 1287-1870 tarihlidir (Temizyürek, 2000: 234+ten akt. Gökçe, 2006: 36)

1.2.5. Muhtasar Hesâb Risâlesi

Matematik İlminin dört işlemini konu edindiği Muhtasar Hesâb Risâlesi, Selim Sâbit tarafından okullarda ders kitabı olarak kullanmak amacıyla yazdığı bir eserdir.

Bu eserinde Selim Sâbit, toplama, çıkarma, çarpma ve bölme işlemlerini anlatıp (Yarcı, 2000: 184) örneklerle izah ettikten sonra, çocuklara hesap öğretiminde ilk olarak ezberden sayabilme ve hesap yapabilme tekniğinin öğretilmesini, daha sonra da rakamların ve şekillerin yazılışlarının öğretilmesini önermektedir. Bahsi geçen konuların akabinde, 'ondalık' ve 'yüzdelik' sayılar gibi farklı sayı kısımlarının ifade edilmesinin faydalı olacağı kanaatini enine boyuna anlatmaktadır. Kitabın ilk baskısı İstanbul'da 1290-1873 tarihinde basılmıştır (Gökçe, 2006: 37-38-39).

1.2.6. Muhtasar Sarf-ı Osmânî

Türkçe dil kurallarını sıbyan mekteplerinde öğrenim gören çocuklara öğretmek amacıyla Selim Sâbit tarafından kaleme alınan bir kitaptır. Sâbit, eserinde genellikle konular hakkında kısa ve öz bilgiler vermeyi amaçlamıştır. Türkçenin yapı ve görev sorunlarına ağırlık vererek hazırladığı kitabında Selim Sâbit, harfler, kelime çeşitleri, edatlar, zaman ekleri, Arapça ve Farsça kelimelerin çeşitleri gibi birçok konuda kısa

fakat yeterli bilgiler verir. Toplam 96 sayfadan meydana gelen eserde Osmanlı Türkçesinin kurallarının yanında “tenbih, faide, imlâ” gibi okuyucuya yardımcı olacak kısımlar da bulunmaktadır (Salman, 2008: 4).

1.2.7. Muhtasar Târîh-i Osmânî

Sâbit, Abdülaziz Devri’nde tarihle ilgili ilk kitabı yazmıştır (Mert, 2000: 102). Dönemin Maarif Nazırı Saffet Paşa’nın, 1869 yılında Maarif-i Umûmiye Nizamnamesi’ni yayınlamasından sonra sıbyan mekteplerinde Muhtasar Târîh-i Osmânî’nin ders kitabı olarak okutulması yönünden eser önemlidir. Edirne, Hicaz ve bu bölgelere komşu birçok ildeki ilkokullar için ders kitabı olarak kullanılmış ve okutulmuştur (Mert, 2000: 103-104).

1.2.8. Nahv-i Osmânî

Nahv kelimesi Osmanlı Türkçesinde, bu gün kullandığımız “cümle bilgisi” kavramının karşılığı olarak ve genellikle “sarf” sözcüğüyle birlikte “sarf ve nahiv” şeklinde kullanılmıştır. Selim Sâbit, tarafından kaleme alınan Nahv-i Osmânî, ilk olarak 1298/1881 yılları arasında İstanbul’da basılmış ve Rüştîye Mektepleri’nde ders kitabı olarak okutulmuştur (Sâbit, 1298: 63’ten akt. Gökçe, 2006: 29).

1.2.9. Rehnümâ-yı Muallimîn

İlk basılma tarihi 1870 olan eser daha sonra Rüştîye Mektepleri’nde okutturulmak üzere defalarca basılmış ve günümüze değin dört adet nüshası bulunmaktadır (Gökçe, 2006: 45). Sâbit’in yazmış olduğu bu eser 48 (Temizyürek, 1999: 40) sayfadan oluşmaktadır ve eğitim-öğretimle ilgili aktarmak istediği bilgileri direkt aktardığı için önemli bir özellik taşımaktadır (Şanal, Güçlü, 2005: 139).

1.2.10. Tahvîl-i Mikyâs Levhâları

İlk baskısı 1287 (1870/1871) tarihli olup 48 sayfa ve bir diğer baskısı da 1288 (1871/1872) tarihli bir eserdir (Yarar, 2000: 191). Eser, eskiden kullanılan, arşın, endaze, murabba, aşar vb. ağırlık ve uzunluk ölçü birimlerini modern ölçü birimlerine çevirmeye yarayan tablo ve çizelgelerden oluşmaktadır (Gökçe, 2006: 48).

1.2.11. Yengi Elifbâ-yı Türkî

Eser, miladi 1894 yılında Elifbâ-yı Osmanî adlı eserin Tatarcaya çevrilmek suretiyle Kazan'da basılmıştır (Temizyürek, 1999: 42; Temizyürek, 2000: 231).

1.2.12- İlm-i Hesâb Risâlesi

1894'te Kazan şehrinde neşredilen bu kitap 32 sayfadır. Eser, Kazan Türkçesine tercüme edilmiştir (Yarcı, 2000: 183).

1.3 MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ HAKKINDA

Muhtasar Sarf-ı Osmânî eseri, Selim Sâbit'in sıbyan mekteplerinde öğrenim gören çocuklara dil kurallarını öğretmek için yazdığı bir dil bilgisi kitabıdır. Eserde Selim Sâbit, öğreteceği konular hakkında öz bilgiler vermeyi amaçlamıştır.

Kitabında Selim Sâbit, daha çok Türkçenin morfoloji ve görev sorunlarına ağırlık vermiştir. Eserin içerisinde harfleri, kelime ve çeşitleri, edatlar, zaman ekleri, isimler, sıfatlar, fiiller, Arapça-Farsça kelimelerin çeşitleri üzerinde durmuş ve bunları örneklerle birlikte okuyuca aktarmıştır.

Toplam 96 sayfadan meydana gelmektedir. Eserde Osmanlı Türkçesinin kurallarının yanında "tenbih, faide, imlâ" gibi okuyucuya yardımcı olacak kısımlar da bulunmaktadır.

2. BÖLÜM

METİN

2.1 MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ ADLI ESERİN LATİN HARFLERİYLE OKUNMASI/METİN

MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ

ESER

SELİM SÂBÎT

SİBYAN MEKTEBLERİNE MAHSUSTUR.

1297

MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ

ESER

SELİM SÂBÎT

SİBYAN MEKTEBLERİNE MAHSUSTUR.

İSTANBUL

1297

MUHTASAR SARF-I OSMÂNÎ

BİSMİLLAHİ'R-RAHMANİ'R-RAHİM

[2] İlm-i sarf kelimelerin iştikâk ve imlâsından bahs eden bir fendir.

(Kelime) harflerden yapılip bir manaya delalet eden lafza derler.

(Harf) dahi bir keyfiyet-i mahsusa ile ağızdan çıkan sedaya denilir ki Lisân-i Osmanîde otuz üç olup bir takımına hurûf-i sakîle ve bir takımına hurûf-i hafîfe tabir olunur.

(Hurûf-i sakîle) sedaları kalın olan harflerdir ki dokuzdur. (hâ, hı, sâd, zdâd, ta, za, ayn, gayn, fe) harfleridir.

[3] (Hurûf-i hafîfe) sedaları ince olan harflerdir ki yirmi altıdır. (elif, bâ, pâ, te, se (peltek), cîm, çîm, zdâd, zâl, râ, zâ, je, sîn, şîn, fe, gef, kef, g, nazal n, lâm, mîm, nûn, vâv, he, yâ) harfleridir. Hurûf-i mezkûre imlâ cihetiyle dahi iki kısma münkasım olup birine hurûf-i muttasıla diğetine hurûf-i munfasıla denilir.

(Hurûf-i muttasıla) yazıda birbirine rabt olunan harflerdir ki yirmi altıdır. (bâ, pâ, te, se(peltek), cîm, çîm, hâ, hı, sîn, şîn, sâd, zdâd, tâ, zâ, 'ayn, gayn, fe, kaf, kâf, gef, nazal n, lâm, mîm, nûn, he, yâ) harfleridir.

(Hurûf-i munfasıla) yazıda mâ ba'dlarına rabt olunmayan harflerdir ki yedidir. (elif, dâl, zâl, râ, zâ, je, vâv) harfleridir. Harflere ârız olunan keyfiyeti yani sedaları bildirmek için her lisânda bir takım alâmet-i mahsûsa vaz olunmuştur ki onlara dahi hareke tesmiye olunur. Lisân-i Osmânîde iki nev hareke müstamel olup birine hareke-i resmiyye diğetine hareke-i harfiyye derler.

(Hareke-i resmiyye) yalnız lisân-i mezkûre mahsus olmayıp Arabî ve Fârsî lisânlarında dahi kullanılan [4] Şu (dzamme, kesre, fetha) üç türlü alâmetlerdir ki Türkçe (üstün, esre, ötre) Arapça (fetha, kesre, dzamme) denilip hurûf-i sakîleye ârız olanlara hareke-i sakîle ve hurûf-i hafîfeye ârız olanlara hareke-i hafîfe tabir olunur.

(Hareke-i harfiyye) yalnız Lisân-i Osmanîye mahsus olarak hareke makamında kullanılan şu (vâv, yâ, elif, he) dört harftir ki onlara hurûf-i imlâ dahi denilip (elif, he) üstün (yâ) esre (vâv) ötre makamında istimal olunur.

Fakat ötre makamında olan (ve on) dört türlü sedası bulunduğu kezâlik Arabî ve Fârsî ve sağır kef şekilce yekdiğere benzediği cihetle bunlar birbirinden fark ve temyîz olunmak üzere (Encümen-i Dâniş) kararıyla şu şu (vav (ve, v, o, ö, u, ü) , kaf, kef (k, g, nazal n) işaretler intihab olunmuştur ki (elifbâ) risâlemizde şekil ve sedaları gösterilmiştir. Bundan sonra malum ola ki Lisân-i Osmanîde kullanılan kelimeler beş nevdir.

(İsim, fiil, sıfat, kinaye, edât) olup bunlardan her biri birer fasılda beyan olunacağından bu risale beş fasıl üzerine tertib olunmuştur.

[5]

(BİRİNCİ FASIL İSİMLER BEYANINDADIR.)

(İsim) zamandan mücerred olarak hariçde ve zihinde mevcud olan bir şeye delalet eden kelimelerdir ki iki nev olup birine ism-i cins diğerine ism-i alem denilir.

(İsm-i cins) bir şeyin her ferdine itlakı sahîh olan kelimedir.

(Arslan ve ağaç) gibi ki arslan cinsinin her ferdine arslan ve ağaç cinsinin her ferdine ağaç itlakı sahîh olur.

(İsm-i alem) yalnız bir şey-i muayyeni ifade eden kelimedir.

(Bursa ve Tuna) gibi ki Bursa şehrinden başka şehirlere Bursa ve Tuna nehrinden başka nehirler Tuna itlak olunamaz isimlerin ifade ettiği şeyi bir ve yalnız ise müfred denilir.

(At ve ot) gibi ve eğer bir ve yalnız değil ise cem denilir ki müfredlerin ahirine lâmin fethiyle bir (+IAr) ilavesiyle yapılır (atlar ve otlar) gibi.

(TENBİH)

Lisân-i Osmânîde te'nîs ve tezkîre mûtebe olduğundan müennes için bir alâmet-i mahsusa olmayıp fakat bazı kere bir şeyin müzekker olduğunu iş'âr için (erkek) [6] ve müennes olduğunu ifade için (dişi) lafzları isimlerin evveline getirilerek evvel şeyin cinsi beyan olunur (erkek arslan ve dişi arslan) gibi.

(İKİNCİ FASIL FİİLLER BEYANINDADIR.)

(Fiil) hariçte veya zihinde bir işe delalet eden kelimedir ki (fiil-i aslî, fiil-i zamân, fiil-i fer'î) kısımlarına münkasım olarak üç nevdir.

(FİİL-İ ASLÎ)

Kendisinde zat ve zaman mülâhaza olunmayarak bir işe delalet eden kelimelerdir ki diğer fiillerin aslî ve me'hezî olduklarından bunlara masdar denilip (fi'l-î ismî, vasfî) kısımlarına münkasım olarak üç nevdir.

(Masdar-i fi'lî) madde-i asliyyesi fiil olan kelimedir ki ahir-i mîm'in fethiyle hafîfelerde (-mek) ve sakîlelerde (-mak) edâtlarıyla nihayetlenir. (yazmak ve çizmek) gibi.

(Masdar-i ismî) madde-i asliyyesi isim olan kelimelerdir ki ahir-i lââm'ın ve mîm'in fethleriyle (-lemek) veyahut (-lamak) edâtlarıyla gelir, (dişlemek ve taşlamak) gibi.

(Masdar-i vasfî) madde-i asliyyesi sıfat olan kelimedir ki [7] ahir-i lââm'ın fethi ve şîn ve nûn'un sükûnuyla hafîfelerde (-leşmek) veyahut (-lenmek) sakîlelerde (-laşmak) veyahut (-lanmak) edâtlarıyla nihayetlenir, (iyileşmek, iyilenmek ve fenalaşmak, fenalanmak) gibi.

Şu üç suretle yapılan masdarlar da bazı kere edât-i masdarın (kâf ve kafları) hazf olunarak yerlerine bir (hâ-yı) resmiyye getirilip masdar-i tahfîfî derler ki bunların ekserisi ism-i mef'ûl manasınadır.

(yazma ve işleme) gibi ve bazı kere dahi masdarlardan (-mek ve -mak) lafızları hazf olup yerlerine mâ kabli meksûr bir (şîn) veyahut bir (mîm) veya bir (cîm)-i sâkine veyahut bir (ni) lafzı getirilerek bir takım sîgalar teşkil eder ki bunlara dahi hâsıl-i masdar ve ism-i masdar tabir olunur. (çalım, satış, sevinç, gezinti) gibi fakat (mîm, cîm) ve (ti) edâtıyla olan ism-i masdarlar muttarid olarak her maddeden yapılamayıp yalnız bazı masdar-i fiiliyyelerden gelirler.

(İMLÂ)

Masdar yapılacak madde-i asliyyenin ahiri ya müteharrik veyahut sakin olur. [8] Müteharrik olduğu surette eğer mazmûm ise sîga-i beyan için edât-i masdardan evvel bir (vâv)-ı imlâ yazılır, (okumak büyümek) gibi. Ve eğer meksûr ise -i beyân için bir (yâ-yı) imlâ yazılır, (yürümek farımak) gibi. Meftûh olduğu halde eğer hareke-i

sakîleden ise fethayı beyan için bir (elif) tahrir olunur, (aramak taramak) gibi. Ve eğer hareke-i hafîfeden ise fethayı iş'âr için bir (hâ-yı) resmiyye yazılmak usûl-i imlâdır, (istemek, ödemek) gibi. Fakat bu hâ-yı resmiyye bazı kere dahi terk olunur (beklemek istemek) gibi.

(FİİL-İ ZAMÂNÎ)

Kendisinde zat ve zaman mülâhaza olunarak bir işe delalet eden kelimelerdir ki dokuz sîga-i muhtelifeden ibarettir. (mâzî-i şuhûdî, mâzî-i naklî, hâl, muzârî, müstakbel, fiil-i iltizâmî, fiil-i temennî, fiil-i şartî, fiil-i emrî) sîgaları olup masdarlardan (-mek ve -mak) lafızları hazf olundukta bakî kalan maddenin ahirine bir takım zamâ'ir ve hey'et-i mahsusa ilavesiyle hasıl olurlar.

[9]

(TENBİH)

Fiil-i zamânîlerde melhûz ve mûteber olan zaman (mâzî, hâl ve müstakbel) kısımlarına mûnkasım olduğu gibi zat dahi (mütekellim, muhatab ve gâib) olarak üç nevdir. Bunlar eğer bir ve yalnız ise müfred-i mütekellim, müfred-i muhatab, müfred-i gâ'ib ve eğer bir ve yalnız değil ise cem-i mütekellim, cem-i muhatab, cem-i gâib denilir ki her birlerine ayrı ayrı birer sîga vaz olunmuştur. İmdi yukarıda zikr olunan dokuz sîga-i muhtelifeden fiil-i emrînin dört maddesinin altışar sîga-i mutarrideleri olup iştikâk ve tasrîfleri ber vech-i âtî beyan olunur.

(MÂZÎ-İ ŞUHÛDÎ)

Geçmiş zamanda vukuu meşhûd olan bir işe delalet eden sîgalardır ki masdarlardan

(-mek ve -mak) lafızları hazf olundukta bakî kalan maddenin ahirine bir (di) edâtı getirilerek müfred-i gâib ve bir (-ler) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i fi'lîler ilavesiyle mütekellim ve muhatab sîgaları yapılır.

Fakat mütekellim sîgalarıyla muhatabların yalnız müfredlerinde (di) edâtında bulunan (yâ) hazf olunmak usûl-i imlâdandır.

[10]

(TASRÎF)MüsbetMenfî

Sevdim Sevdik

Sevmedim Sevmedik

Sevdim Sevdiniz

Sevmedim Sevmediniz

Sevdi Sevdiler

Sevmedi Sevmediler

(MÂZÎ-İ NAKLÎ)

Geçmiş zamanda vukuu menkûl olan bir işe delalet eden sîgalardır ki masdarlardan

(-mek ve –mak) lafızları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine mîm'in kesriyle bir

(-mUş) edâtı getirilerek müfred-i gâib ve (-lAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîler ilavesiyle mütekellim ve muhatab sîgaları yapılır.

(TASRÎF)MüsbetMenfî

Sevmişim Sevmişiz

Sevmemişim Sevmemişiz

Sevmişsin Sevmişsiniz

Sevmemişsin Sevmemişsiniz

Sevmiş Sevmişler

Sevmemiş Sevmemişler

(FİİL-İ HÂL)

Şimdiki halde bir işin vukuunu iş'âr eden sîgalardır ki [11] masdarlardan (-mek ve –mak) lafızları hazf olundukda bakî kalan maddenin ahirine sîga-i sakîle-i mebsûta ile bir (-yor) edâtı getirilerek müfred-i gâib ve (-lAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîleri ilavesiyle mütekellim ve muhatap sîgaları yapılır. Fakat madde-i asliyyenin ahiri sâkin olan yerlerde ol hurûf-i meksûr okunmak sûre-i lisândandır.

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>			<u>Menfî</u>
Seviyorum	Seviyoruz	Sevmiyorum	Sevmiyoruz
Seviyorsun	Seviyorsunuz	Sevmiyorsun	Sevmiyorsunuz
Seviyor	Seviyorlar	Sevmiyor	Sevmiyorlar

(FİİL-İ MUZÂRÎ)

Şimdiki halde veya gelecek zamanda bir işin vukuunu iş'âr eden sîgalardır ki masdarlardan (-mek ve -mak) lafızları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine bir (râ-yı) sâkine getirilerek müfred-i gâib ve (-lAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîler ilavesiyle mütekellim ve muhatab sîgaları tasrîf olunur. [12] Fakat menfîlerde edât-i muzârî olan (-râ) harfi (zâ)-yı mu'cemeye kalb olunmak kâideden olup tahfîf için ol zâ-yı mu'ceme dahi müfred-i mütekellimler de terk ve cem-i mütekellimler de (yâ'ya) tebdil kalınmak şîve-i lisândır.

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>			<u>Menfî</u>
Severim	Severiz	Sevmem	Sevmeyiz
Seversin	Seversiniz	Sevmezsin	Sevmezsiniz
Sever	Severler	Sevmez	Sevmezler

(İMLÂ)

Malûm ola ki madde-i asliyye kesîrû'l-hece olup da ahirinde (şîn, nûn, lâm) harflerinden biri bulunur ise edât-i muzârî olan (râ'nın) mâ kabli mazmûm okunup zamme-i iş'âr için bir (vâv)-ı imlâ yazılır. (Karışır. Utanır. Çoğalır.) gibi madde-i asliyyenin ahiri hurûf-i mezkûreden olduğu veyahut olup da bir heceli bulunduğu takdirde edât-i muzârîin mâ kabli meftûh okunur.

[13] (Sever. Pişer. Biter.) gibi fakat bu surette (Verir. Alır. Bulur. Kalır. Olur. Bilir. Görür.) gibi bazı kelimeler şâzdırlar. Ve eğer madde-i asliyye kesîrû'l-hece olup da ahiri (-râ) olur ise edât-i muzâriin mâ kabli meksûr okunur (Sararır. Kızarır) gibi.

(FİİL-İ MÜSTAKBEL)

Gelecek zamanda bir işin vukunu iş'âr eden sîgalardır ki masdar edâtı terk-i evvelinde bakî kalan maddenin ahiri sâkin ise meftûh kılınıp bir (hâ-yı) resmiyye ilave ve eğer müteharrik ise hâ-yı resmiyyeden evvel bir de (yâ) ziyade kılındıktan sonra hafîfelerde cîm'in fethiyl (-Cek) ve sakîlelerde (Cak) edâtlarının ilhakıyla müfred-i gâib ve (-IAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîler inzimâmıyla mütekellim ve muhatab sîgaları tasrîf olunur. Fakat mütekellimlerde (-Cek) edâtının (kâfi) kâf-i Fârisîyye tahvil ve (-Cak) edâtının (kâfi) dahi gayna tebdîl kılınmak usûl-i imlâdandır.

[14]

(TASRÎF)

Müsbet

Menfî

Seveceğim	Seveceğiz	Sevmeyeceğim	Sevmeyeceğiz
Seveceksin	Seveceksiniz	Sevmeyeceksin	Sevmeyeceksiniz
Sevecek	Sevecekler	Sevmeyecek	Sevmeyecekler

(FİİL-İ İLTİZÂMÎ)

Mültezem olan bir işin vukuunu iş'âr eden sîgalardır ki masdarlardan (-mek ve mak) edâtları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine mîm'in fethi ve lâm'ın kesriyle bir (-mAll) edâtı getirilerek müfred-i gâib ve (-IAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîler ilhakıyla mütekellim ve muhatab sîgaları yapılır.

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>		<u>Menfî</u>	
Sevmeliyim	Sevmeliyiz	Sevmemeliyim	Sevmemeliyiz
Sevmelisin	Sevmelisiniz	Sevmemelisin	Sevmemelisiniz
Sevmeli	Sevmeliler	Sevmemeli	Sevmemeliler

(FİİL-İ TEMENNİ)

Temenni olunan bir işin vukuunu iş'âr eden sîgalardır ki [15] masdar edâtları terk olundukta bakî kalan maddenin ahiri sâkin ise meftûh kılınıp bir (hâ-yı) resmiyye ilave ve eğer müteharrik ise hâ-yı resmiyyeden evvel bir de (yâ) ziyade kılınarak müfred-i gâib ve (-IAr) ilhakıyla cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i nisbîler inzimâmıyla mütekellim ve muhatab sîgaları tasrîf olunur. Fakat müfred-i mütekellimlerde zamir-i nisbîden evvel bir (yâ-yı) meksûra getirilmek ve cem-i mütekellimlerde zamir-i nisbî lâ'm'ın kesriyle (lâm) lafzına tebdil kılınmak şîve-i lisândandır.

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>		<u>Menfî</u>	
Seveyim	Sevelim	Sevmeyeyim	Sevmeyelim
Sevesin	Sevesiniz	Sevmeyesin	Sevmeyesiniz
Seve	Seveler	Sevmeye	Sevmeyeler

(FİİL-İ ŞARTÎ)

Manasının vukuu diğer bir fiilin husulünü müstelzim olan sîgalardır ki masdar edâtları hazf olundukta bakî kalan maddenin ahirine bir (-se) edâtı getirilerek müfred-i gâib [16] ve bir (-IAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olup ba'de mâ zamir-i fiiller ilhakıyla mütekellim ve muhatab sîgaları tasrîf olunur.

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>			<u>Menfî</u>
Sevsem	Sevsek	Sevmesem	Sevmesek
Sevsen	Sevseniz	Sevmesen	Sevmeseniz
Sevse	Sevseler	Sevmese	Sevmeseler

(FİİL-İ EMRÎ)

Emir ve tenbih tarîkiyle icra olunan bir işe delalet eden sîgalardır ki masdarlardan (-mek ve -mak) edâtları hazf olundukta bakî kalan madde müfred-i muhatab sîgası olup ahirine bir zamir-i hitab ilavesiyle cem-i muhatab yapılır ki bunlara emr-i hâzır derler. Müfred-i muhatabların ahirine bir (-sUn) edâtı getirildikte müfred-i gâib (-lAr) ziyadesiyle cem-i gâib sîgaları hâsıl olur ki bunlara dahi emr-i gâib denilir. Fakat cem-i muhatablarda zamirden evvel bir (yâ-yı) meksûre getirilmek usûl-i imlâdandır.

[17]

(TASRÎF)

<u>Müsbet</u>			<u>Menfî</u>
Sev	Seviniz	Sevme	Sevmeyiniz
Sevsin	Sevsinler	Sevmesin	Sevmesinler

(FİİL-İ FER'Î)

Kendisinde zaman mülâhaza olunmayarak yalnız zata mukârin olduğu halde bir işe delalet eden kelimelerdir ki onlarda (ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-i müşebbehe, sıfat-i mübâlağa, ism-i alet) sîgaları olup masdarlardan (-mek ve -mak) lafızları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine bir takım edevât-i mahsûsa ilavesiyle hâsıl olurlar. Fakat sıfat-i müşebbehe ile sıfat-i mübâlağa ve ism-i alet sîgaları muttarrid olarak her maddeden yapılmayıp yalnız bazı masdar-i fiiliyyelerden gelirler.

(İSM-İ FÂ'İL)

Mana-yı masdarı kendisiyle kâîm olan zatı iş'âr eden sîgalardır ki masdar-i ma'lûmlardan (-mek ve -mak) edâtları hazf olundukta bakî kalan maddenin ahirine hafîfelerde [18] bir (nûn-i) sâkine ve sakîlelerde bir (elif, nûn) ilavesiyle veyahut bir (-ICI) edâtı getirilerek müfred sîgası hâsıl olup ba'de mâ (IAr) ziyadesiyle cem sîgaları yapılır. Fakat madde-i asliyyenin ahiri müteharrik olan yerlerde edevât-i mezkûreden evvel bir (yâ) getirilmek usûl-i imlâdandır.

(TASRÎF)

Müsbet

Seven Sevenler

Sevici Seviciler

Menfî

Sevmeyen Sevmeyenler

Sevmeyici Sevmeyiciler

(İSM-İ MEF'ÛL)

Mana-yı masdar kendisi üzerine vâki olan zatı iş'âr eden sîgalardır ki mechullerden (-mek ve -mak) lafızları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine hafîfelerde bir (nûn-i) sâkine ve sakîlelerde bir (elif nûn) veya bir +ICI veyahut (mîm'in kesriyle ve (şîn'in) sükûnuyla bir (+mış) edâtı getirilerek müfred sîgası hâsıl olup ba'de mâ (IAr) ilavesiyle cem sîgaları yapılır.

[19]

(TASRÎF)

Müsbet

Sevilen Sevilenler

Sevilici Seviliciler

Sevilmiş Sevilmişler

Menfî

Sevilmeyen Sevilmeyenler

Sevilmeyici Sevilmeyiciler

Sevilmemiş Sevilmemişler

(İMLÂ)

Gerek fiil zamanı gerek fi'l-i fer'îlerde madde-i asliyye kesîrû'l-hece olup da ahirinde sâkin ve mâ kabli meksûr (lâm, nûn, şîn) harflerinden biri bulunduğu surette evvel harfler harekenlediği yerlerde mâ kabllerinde bir (yâ-yı) imlâ yazılmak kezâlik madde-i asliyyenin ahirinde (tâ-yı) sâkine bulunduğu halde evvel (t) harekelendiği yerlerde (dâ'la) tebdil kılınmak usûl-i imlâdandır. Nitekim (Yazılmak. Gezinmek. Görüşmek. Anlamak.) Masdarlarından (Yazılır. Yazılan. Gezinir. Görüşür. Görüşen. Anlatır.) sîgaları gibi.

(SIFAT-İ MÜŞEBBEHE)

Bazıları ism-i fâ'il ve bazıları ism-i mef'ûl makamında olarak vasfiyet manasını iş'âr eden bir takım sîgalardır ki [20] masdar edâtları hazf olundukta bakî kalan maddenin ahirine bazen hafîfelerde kef'in kesriyle (kin) veyahut zammıyla (kün) ve sakîlelerde gaynın kesriyle (gın) veyahut zammıyla (gun) edâtlarının ilavesiyle ve bazı kere dahi hafîfelerde mâ kabli meksûr bir (kâf) ve sakîlelerde bir (kaf)-i sâkine ziyadesiyle müfred sîgaları hâsıl olup ba'de mâ (ler) ilhakıyla cemleri yapılır.

(TASRÎF)

<u>Hafîf</u>	<u>Sakîl</u>
Keskin Keskinler	Dalgın Dalgınlar
Düşkün Düşkünler	Yorgun Yorgunlar
Kesik Kesikler	Yanak Yanaklar

(SIFAT-İ MÜBALAĞA)

Mana-yı masdar ile bir zatın devam üzere ittisâfını iş'âr eden sîgalardır ki masdarlardan (-mek ve -mak) lafızları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine hafîfelerde kef'in fethiyle (-ken) veyahut kesriyle (-gıç) ve sakîlelerde gaynın fethiyle (-gın) veyahut [21] kesriyle (gici) edâtlarının ilhakıyla müfred sîgaları hâsıl olup ba'de mâ (lAr) ilavesiyle cemler yapılır.

(TASRÎF)

İşitken	İşitkenler	Solugan	Soluganlar
Bilgiç	Bilgiciler	Dalgıç	Dalgıçlar

(İSM-İ ALET)

Fiil-i icraya alet ve vasıta olan bir şeyi iş'âr eden sîgalardır ki masdar edâtları terk olundukta bakî kalan maddenin ahirine hafîfelerde kâf'in kesriyle (ki) veyahut zammıyla (gü) ve sakîlelerde gaynın kesriyle (gı) veyahut zammıyla (gu) edâtları getirilerek müfred sîgalardan hasıl olup ba'de mâ (lAr) ziyadesiyle cemler yapılır. Fakat ism-i alet sîgaları ekseri alem-i mahsûs olup bazı kere dahi ism-i masdar makamında istimal olunur.

(TASRÎF)

Hafîf

Süzgü Süzgüler

Sorgu Sorgular

Sakîl

Çalgı Çalgılar

Burgu Burgular

[22] Bundan sonra malum ola ki fiiller sîga cihetiyle iki kısma münkasım olup birine (ef'âl-i basîta) diğerine (ef'âl-i mürekkebe) derler. (Ef'âl-i basîta) madde-i asliyyenin ahirine bir takım hey'et-i mahsûsa ilavesiyle teşekkül eden sîgalardır ki suret-i tasrîfleri yukarıda zikr ve beyan olundu. (Ef'âl-i mürekkebe) fiil-i i'âne veyahut diğer fiillerin biriyle tereküb eden sîgalardır ki bundan aşağı usûl-i tasrîfleri gösterilecektir. (Fiil-i i'âne) sair sîgaları müsta'mel olmayıp yalnız mâzîleriyle sîga-i şartiyyesi kullanılan (hâ-yı) resmiyyenin hazfı dahi caiz olur ki ikinci tasrîfte gösterilmiştir.

(TASRÎF)

Mâzî-i şuhûdî

İdim İdik

İdin İdiniz

İdi İdiler

Mâzî-i naklî

İmişim İmişiz

İmişsin İmişsiniz

İmiş İmişler

[23]

(SÎGÂ-İ ŞARTİYYE)

Tasrîf-i evvel

İsem İsek

İsen İseniz

İse İseler

Tasrîf-i sâni

İsem İsek

İsen İseniz

İse İseler

İdi (fiil-i i'âne) vasıtasıyla tereküb eden sîgalar (hikâyet, rivâyet, şartiyye.) kısımlarına münkasım olup emirlerden maada ef'âl-i basîtadan biri işbu fi'l-i i'âne'nin mâzî-i şuhûdîsiyle tereküb ettikte (fiil-i hikâyet) ve mâzî-i nâklîsiyle tereküb ettikte (fiil-i rivâyet) ve şartiyyesiyle tereküb ettikte (fiil-i şartî) denilir ki terkîb ve tasrîfleri ber vech-i âtî beyan olunur.

(FİİL-İ HİKÂYET)

(Ef'âl-i basîta)'nın manalarını zaman-ı mâzîde hikâye tarîkîyle beyân ve ifade eden sîgalardır ki basîtaların müfred-i gâiblerini fiil-i i'ânenin mâzî-i şuhûdîsiyle terkîb ve tasrîften hâsıl olunur. Fakat mâzî-i şuhûdîlerde fiil-i i'âne'nin müfred-i gâib ile asl-ı fiil tasrîf olunmak dahi caiz olur.

[24]

(FİİL-İ RİVÂYET)

(Ef'âl-i basîta)'nın manalarını zaman-ı mâzîde nakl ve rivâyet tarîkîyle beyân ve ifade eden sîgalardır ki basîtaların müfred-i gâiblerini fiil-i i'âne'nin mâzî-i nâklîsiyle terkîb ve tasrîften hâsıl olur. Fakat mâzî-i şuhûdîler nakl-i tarîkîyle ifade olunamadığında bunların rivâyet suretleri müsta'mel değildir.

(FİİL-İ ŞARTÎ)

(Ef'âl-i basîta)'nın manalarını başka bir fiilin vukuuna talik eden sîgalardır ki basîtaların müfred-i gâiblerini fiil-i i'ânenin sîga-i şartiyyesiyle terkîb ve tasrîften hâsıl olur. Fakat mâzî-i şuhûdîlerde fiil-i şartiyyenin müfred-i gâib ile asl-ı fiil tasrîf olunmak dahi caiz olur. İdi şu üç suretle yapılan ef'âl-i mürekkebe cedvellere derc edilerek terkîb ve tasrîfleri ber vech-i âtî gösterilmiştir.

[25]

(EF'ÂL-İ HİKÂYET)			
HİKÂYE-İ ŞUHÛDÎ	Tasrîf	HİKÂYE-İ NAKLÎ	Tasrîf
İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Sevdi	İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Sevmiş
HİKÂYE-İ HÂL		HİKÂYE-İ MUZÂRÎ	
İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Seviyor	İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Sever
HİKÂYE-İ MÜSTAKBEL		HİKÂYE-İ İLTİZÂMÎ	
İdim İdik din İdiniz İdi İdiler	Sevecek	İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Sevmeli
HİKÂYE-İ TEMENNÎ		HİKÂYE-İ ŞARTÎ	
İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Seve	İdim İdik İdin İdiniz İdi İdiler	Sevse

[26]

(EF'ÂL-İ RİVÂYET)			
RİVÂYET-İ NAKLÎ	Tasrîf	RİVÂYET-İ HÂL	Tasrîf
İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Sevmiş	İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Seviyor
RİVÂYET-İ MUZÂRÎ		RİVÂYET-İ MÜSTAKBEL	
İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Sever	İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Sevecek
RİVÂYET-İ İLTİZÂMÎ		RİVÂYET-İ TEMENNÎ	
İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Sevecek	İmişim İmişiz İmişsin İmişsiniz İmiş İmişler	Seve
RİVÂYET-İ ŞARTÎ			
İmişim İmişiz İmişiz İmişsiniz	İmiş İmişler		Sevse

[27]

(EF'ÂL-İ ŞARTİYYE)			
ŞUHÛDÎ-İ ŞARTÎ	Tasrîf	NAKL-İ ŞARTÎ	Tasrîf
İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Sevdi	İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Sevmiş
HÂL-İ ŞARTÎ		MUZÂRÎ-İ ŞARTÎ	
İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Seviyor	İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Sever
MÜSTAKBEL-İ ŞARTÎ		İLTİZÂM-İ ŞARTÎ	
İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Sevecek	İsem İsek İsen İseniz İse İseler	Sevmeli

[28]

(İMLÂ)

(Hikâyet ve rivâyet ve şartiyye) sîgalarının kâfesinde fiil-i i'âne'nin yalnız (elifi) veyahut elif ile (yâ'sı) ikisi birden hazf olunmak caiz olur. Bu surette sakîlelerden yapılan hikâye ve şartiyyelerin cem-i mütekellimler ile hafîfelerden olan hikâye-i hâl ve şartî-i hâl'in cem-i mütekellimlerinde bulunan (kâf) (kafa) tebdil kılınmak kezâlik fiil-i temennilerin hikâyet ve rivâyet suretlerinde asl-ı fiil'in ahirinde bulunan (hâ-yı) resmiye hazf olunmak usûl-i imlâdandır. Bundan sonra malûm ola ki fiil-i i'ânenin gayrı diğer bir fiil ile terekkeb eden ef'âl-i mürekkebe dahi (iktidâriye, ta'cîliyye, zamaniyye) kısımlarına münkasım olarak başlıca üç nevdir ki terkîb ve tasrîfleri ber vech-i âtî beyân olunur.

(EF'ÂL-İ İKTİDÂRİYYE)

Bir fiilin icrasında fâ'ilin iktidarını iş'âr eden sîgalardır ki fiil-i temenninin müfred-i gâibini (bilmek) maddesiyle terkîb ve tasrîften hâsıl olurlar. (yazabilmek, çizebilmek) gibi fakat menfîlerde cüz-i sâni terk olunup edât-i nefy cüz-i evveline ilave kılınır (yazamamak, çizememek) gibi.

[29]

(EF'ÂL-İ TA'CİLİYYE)

Bir fiilin icrasında fâ'ilin ta'cîlini iş'âr eden sîgalardır ki masdarlardan (-mek ve -mak) edâtları hazf olunup yerlerine mâ kabli meksûr bir (yâ-yı) sâkine getirildikten sonra (vermek) maddesiyle terkîb ve tasrîften hasıl olurlar. (yazıvermek, çizivermek) gibi fakat menfîlerde edât-i nefy bazı kere cüz-i evvele ve bazı kere dahi cüz-i sâniye ilave kılınarak istimal olunur (yazıvermemek ve yazmayıvermemek) gibi

(EF'ÂL-İ ZAMANİYYE)

Masdarları zamân-i mâzî veyahut zamân-i istikbâle delalet eden sîgalardır ki mâzî-i naklî veyahut müstakbelin müfred-i gâiblerini (olmak) maddesiyle terkîb ve tasrîften hasıl olurlar (yazmamış olmak. Ve yazacak olmak) gibi. Bunların menfîlerinde dahi edât-i nefy bazı kere cüz-i evvele ve bazı kere dahi cüz-i sâniye ilave kılınarak istimal olunur. İdi şu üç suretle yapılan ef'âl-i mürekkebe dahi cetvellere derc olunarak terkîb ve tasrîfleri ber vech-i âtî gösterilmiştir.

[30]

(EF'ÂL-İ İKTİDÂRİYYE)			
MÂZİ-İ ŞUHÛDÎ	Tasrîf	MÂZİ-İ NAKLÎ	Tasrîf
Bildim Bildik Bildin Bildiniz Bildi Bildiler	Yaza	Bilmişim Bilmişiz Bilmişsin Bilmişsiniz Bilmiş Bilmişler	Yaza
HÂL		MUZÂRÎ	
Biliyorum Biliyoruz Biliyorsun Biliyorsunuz Biliyor Biliyorlar	Yaza	Bilirim Biliriz Bilirsin Bilirsiniz Bilir Bilirler	Yaza
MÜSTAKBEL		İLTİZÂM	
Bileceğim Bileceğiz Bileceksin Bileceksiniz Bilecek Bilecekler	Yaza	Bilmeliyim Bilmeliyiz Bilmelisin Bilmelisiniz Bilmeli Bilmeliler	Yaza
TEMENNÎ		ŞARTÎ	
Bileyim Bilelim Bilesin Bilesiniz Bile Bileler	Yaza	Bilsem Bilsek Bilsen Bilseniz Bilse Bilseler	Yaza

[31]

(EF'ÂL-İ TACÎLİYYE)			
MÂZÎ-İ ŞUHUDÎ	Tasrîf	MÂZÎ-İ NAKLÎ	Tasrîf
Verdim Verdik Verdin Verdiniz Verdi Verdiler	Yazı	Vermişim Vermişiz Vermişsin Vermişsiniz Vermiş Vermişler	Yazı
HÂL		MUZÂRÎ	
Veriyorum Veriyoruz Veriyorsun Veriyorsunuz Veriyor Veriyorlar	Yazı	Veririm Veririz Verirsin Verirsiniz Verir Verirler	Yazı
MÜSTAKBEL		İLTİZÂMÎ	
Vereceğim Vereceğiz Vereceksin Vereceksiniz Verecek Verecekler	Yazı	Vermeliyim Vermeliyiz Vermelisin Vermelisiniz Vermeli Vermeliler	Yazı
TEMENNÎ		ŞARTÎ	
Vereyim Verelim Veresin Veresiniz Vere Vereler	Yazı	Versem Versek Versen Verseniz Verse Verseler	Yazı

[32]

(EF'ÂL-İ ZAMANİYYE)			
MÂZÎ-İ ŞUHÛDÎ	Tasrîf	MÂZÎ-İ NAKLÎ	Tasrîf
Oldum Olduk Oldun Oldunuz Oldu Oldular	Yazmış	Olmuşum Olmuşuz Olmuşsun Olmuşsunuz Olmuş Olmuşlar	Yazacak
HÂL		MUZÂRÎ	
Oluyorum Oluyoruz Oluyorsun Oluyorsunuz Oluyor Oluyorlar	Yazmış	Olurum Oluruz Olursun Olursunuz Olur Olurlar	Yazmış
MÜSTAKBEL		İLTİZÂMÎ	
Olacağım Olacağız Olacaksın Olacaksınız Olacak Olacaklar	Yazmış	Olmalıyım Olmalıyız Olmalısın Olmalısınız Olmalı Olmalılar	Yazmış
TEMENNÎ		ŞARTÎ	
Olayım Olalım Olasın Olasınız Ola Olalar	Yazmış	Olsam Olsak Olsan Olsanız Olsa Olsalar	Yazmış

[33]

(TENBÎH)

İş bu zikr olunan ef'âl-i mürekkebeden başka (istimrârîyye ve mukârebe) denilir. Bir takım mürekkeb sîgalar daha vardır ki bunlar muttarid olarak her maddeden yapılmadıkları cihetle mahsus cetvellerde gösterilemeyip suret-i tasrifleri ayrıca beyan olunmak münasib görüldü.

(Ef'âl-i istimrârîyye) manasının devam üzere vukuunu iş'âr eden sîgalardır ki fiil-i temenninin müfred-i gâiblerini (durmak ve görmek ve kalmak ve gelmek) maddeleriyle tertib ve tasrîften hâsıl olur. (Okuyagör, yazadur, şaşakalsınlar, olagelmıştır.) gibi. (Ef'âl-i mukârebe) manasının vukuu kuvve-i karîbede idiğini iş'âr eden sîgalardır ki fiil-i temenninin müfred-i gâiblerini (yazmak) maddesiyle terkîb ve tasrîften hâsıl olur. (düşeyazdı, kırılazmış.) gibi. İmdi şu üç suretle yapılan ef'âl-i mürekkebe tekrar fiil-i i'âneler ile terkib ettikte bunların dahi (hikâyet ve rivâyet ve şartiyye) sîgaları hâsıl olur ki terkîb ve tasrifleri yukarıda gösterildiği vecihle icra olunur. [34] Bundan sonra malum ola ki fiiller ya müte'addî veya lazım olurlar. (Fiil-i müte'addî) manasını fâ'ilin bir iş veya bir hali olup başkasına sirayet eden fiildir. (kesmek ve kırmak) gibi ki kesmeklik ve kırmaklık fiilleri kesilen ve kırılan şeye sirayet eder. (Fiil-i lâzım) manası fâ'ilin bir iş veya bir hali olup başkasına sirayet etmeyen fiildir. (gülmek ve bayılmak) gibi ki gülmeklik ve bayılmaklık fiilleri başkasına sirayet etmeyip belki gülen ve bayılan zatın kendi nefsinde kalır. İmdi masdar-i ismiyyeden yapılan fiillerin kâfesi müte'addî ve masdar-i vasfîyyeden ve sîgadan yapılanlar lâzım ve masdar-i fiilden olanların bir takıma müte'addî ve bir takımı lâzım kabilinden olmuş olur.

(KAİDE)

(Fiil-i lâzımlar) müte'addî yapılmak murâd olundukta kaide oldur ki edât-i masdarın mâ kabli müteharrik olan fiillerde madde-i asliyyenin ahirine bir (tâ-yı) sâkine ilave ve sâkin olan yerlerde dâl'ın kesriyle bir (dır) lafzı ziyade kılınarak müte'addî yapılır. (Uyumak uyanmak. Ve gülmek güldürmek) gibi.

[35] Bazı kere müte'addîlere dahi tekrar edât-i ta'diyye ilave kılınıp ikinci ve üçüncü derecede müte'âddi yapılırlar (yazmak, yazdırmak, yazdırtmak) gibi fiiller nisbet cihetiyle dahi ma'lûm ve mechûl kısımlarına münkâsımdır olunan. (Fiil-i malûm) fâ'il-i malûma nisbet olunan fiillerdir (Ben yazdım. Sen okursun.) gibi ki bu

sîgalar (yazmak ve okumak) fiillerini icra eden zevât-ı ma'lûmaya nisbet olunmuştur. (Fiil-i mechûl) fâ'il zikr olunmayıp mef'ûl bih nisbet olunan fiilerdir. (Kitaplar yapıldı. Mektepler açıldı) gibi ki (yapmak ve açmak) fiillerini icra eden fâ'iller mechûl bulunduğu (yapıldı ve açıldı) sîgâları mef'ûl bih nisbet olunmuştur ki bu mef'ûllere nâib-i fâ'il tabir olunur.

(KAİDE)

(Fiil-i malûmlar) mechûl yapılmak murâd olundukta kaide oldur ki edât-i masdarın mâ kabli müteharrik veyahut (lâm) olan fiillerde madde-i asliyyenin ahirine bir (nûn)-i sâkine ilave ve sakin olan yerlerde mâ kabli meksûr bir (lâm)-ı sâkine ziyade kılınarak mechûl yapılır.

[36] (okunmak, bilinmek, yazılmak) gibi fakat edât-i mechûl olan (lâm)-ı sâkine ile ta'diye için olan (dır) lafzının (râ'sı) harekelendikleri yerlerde mâ kabllerinde bir (yâ-yı) imlâ yazılmak kezâlik edat-i ta'diye olan (tâ-yı) sâkine harekelendiği yerde (dâl'a) tebdil olunmak usûl-i imlâdandır (okudulur, yazdırılır, sevilir) gibi.

(ÜÇÜNCÜ FASIL SIFATLAR BEYANINDADIR.)

Sıfat bir şeyin hâl ve keyfiyetini beyan eden lafızlardır ki isimlerin eveline ziyade kılınır. (güzel at ve sarı konak) gibi ki (güzel ve sarı) lafızlarına sıfat (at ve konak) lafızlarına dahi mevsûf tabir olunur. Lisân-i Osmânîde sıfatlar iki nev olup birine sıfat-i kıyâsîyye diğere sıfat-i semâîyye derler.

(Sıfat-i kıyâsîyye) bir kaide ile yapılan sıfatlardır ki bunlarda (ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-i müşebbehe ve sıfat-i mübâlağa) sîgaları olup fiil-i fer bahsinde kaideleri gösterilmiştir. (Sıfat-i semâîyye) işitmek ile bellenen sıfatlardır ki Elvân ve Eyüb ve Hasan ve Kubha delalet ederler.

[37] Güzel ve çirkin ve sarı. Ve kubûr lafızları gibi sıfat-i semâîyyelerin eveline mübâlağa için bir takım mühemmilât vaz' olup (sapsarı, büsbütün) denilir ki bu meselli mühemmilât ancak mezkûr sıfatlara lâhik olup sair kelimelere ilave kılınamaz.

(ESMÂ-İ A'DÂD)

(İsm-i Aded) sayıları ifade eden bir takım isimlerdir ki kendilerinden ve sıfat manası bulunduğundan sıfatlar suresinde beyân olunmak münasib görüldü. Esmâ-i mezkûre (asliyye, rütbiyye, kesriyye, tevzî'iyye) kısımlarına münkasım olarak dört nevdir.

(A'dâd-i asliyye) zat-ı adetlerin isimleridir ki fenn-i hesabda birden bine kadar üç mertebe itibar olunup bu üç mertebe (akd-i evvel) derler. Binden milyona kadar yine üç mertebe itibar olunup (akd-i sâni) kezâlik milyon milyara kadar üç mertebe itibar olunarak (akd-i sâlis) denilip bu minval üzere ilâ gayri nihâye ta'dâd olunur.

Fenn-i mezkûrede evvel mertebelere (Âhâd, aşerât, mi'ât) derler ki cümle adedleri bunların birbiriyle terkibinden hâsıl olur. [38] (Â'dâd-ı rütbiyye) bir şeyin derece ve mertebesini iş'âr eden sayılardır ki â'dâd-ı asliyyenin ahirlerine nûn'un sükûnuyla bir (inci) edâtı getirilerek hâsıl olurlar (birinci, ikinci) gibi

Fakat ahirlerinde (yâ) bulunan adedlerde evvel yâ'nın hazfı ve (tâ) bulunan yerlerde tâ'nın dâl'a tebdili usûl-i imlâdandır, (dördüncü, yedinci) gibi. (Â'dâd-ı kesrîyye) vâhid farz olunan bir mikdarın bazı eczâsını iş'âr eden sayılardır ki â'dâ-ı asliyyenin ahirlerine bir (da) edâtı getirildikte mikdar-ı mefrûz hâsıl olup eczâ-i mezkûre dahi yine asliyyenin biriyle ifade olunur, (üçte bir, yüzde kırk) gibi. (Âdâd-ı tevzî'iyye) bir miktarın müsâvât üzere bulunmuş olan kısımlarını iş'âr eden sayılardır ki ahirleri (yâ) olmayan â'dâd-ı asliyyede mâ kabli meftûh bir (râ-yı) sâkine ilave ve (yâ) olan yerlerde şîn'in fethiyle bir (şer) edâtı ziyade kılınarak hâsıl olur. Fakat ahirlerinde (tâ) bulunan adetlerde ol tâ'nın (dâl'a) tebdil-i usûl-i imlâdandır (dörder beşer yedişer) gibi.

[39] (DÖRDÜNCÜ FASIL KİNAYELER BEYANINDADIR.)

(Kinaye) kendileriyle hariçde mevcut ve mahsus olan bir şeye işaret olunan kelimelerdir ki başlıca (zamir, ism-i işaret ve ism-i mevsûl) kısımlarına münkasımdır. (Zamir) isim makamına kâim olarak bir zatı iş'âr eden lafızlardır ki (şahsî, izâfî, nisbî, fi'lî) kısımlarına yine münkasım olarak dört nevdir.

(ZAMİR-İ ŞAHSÎ)

Bir şahs-ı muayyeni irâ'e ve iş'âr eden zamirlerdir ki onlarda (mütekellim, muhatab, gâib) suretlerinden ibarettir.

(Zamir-i mütekellim) kelâmı söylenilen zatı iş'âr eden lafızdır ki müfredinde (ben) ceminde (biz) denilir. (Zamir-i muhatab) kelâm kendisine söylenilen zatı iş'âr eden lafızdır ki müfredinde (sen) cem'inde (siz) derler. (Zamir-i gâib) kelâm kendisinden söylenilen zatı iş'âr eden lafızdır ki müfredinde (o) cem'inde (onlar) denilir. Fakat cem-i mütekellim ile cem-i muhatablara tekrar edât-i cem lâhik olarak (bizler sizler) denilmek dahi caiz olur ki bunlar makam-ı ta'zîmde kullanılır.

[40]

(ZAMİR-İ İZÂFÎ)

İsimlere lâhik olup nisbet ve temellük manaları ifade eden zamirlerdir ki müfred-i mütekellimi (mîm)-i sâkine cem'inde mîm'in kesriyle (mez) ve müfred-in muhatabı sağır (kâf) cem'inde kesriyle (kez) ve gâib suretleri dahi mâ kabli meksûr (yâ-yı) sâkine der ki hem müfred ve hem de cem'lere ilhak olunur. (kitabım kitabımız, kitabın, kitabınız, kitabı kitapları) gibi fakat ahirinde hurûf-i imlâdan bir harf bulunan isimlerin müfred-i gâiblerinde zamir-i izâfiden evvel bir (sîn)-i meksûre ziyade kılınmak kezâlik (kaf) bulunan yerlerde evvel-i kaf (gayna) tebdil olunmak şîve-i lisândandır. (babası, dedesi, uşağı) gibi.

(KAİDE)

Malûm ola ki mâzî-i şuhûdî ile müstakbelin müfred-i gâiblerine dahi bazı kere zamir-i izâfîler lâhîk olup isim makamında istimal olunur ki bunlara sîga-i sîla tabir ederler.

Fakat şuhûdîlerin ahirinde bulunan zamir-i izâfiden evvel sakîlelerde (gayn) ve hafîfelerde (kâf) –i Fârsî [41] tahrîr olunmak kezâlik müstakbellerde bulunan kaf (gayna) ve kâf dahi (kâf)-ı Fârsîye tahvîl kılınmak şîve-i lisândır. (yazdığı, çizdiği, ve yazacağı, çizeceği) gibi.

(ZAMİR-İ NİSBÎ)

Fiil ve haberlere lâhîk olup fiillerin fâ'ilini beyân ve haberleri mübtedâya rabt eden zamirlerdir ki müfred-i mütekellimi mâ kabli meksûr (mîm) ve cem-i (zâ-yı)

sâkine müfred-i muhatabı sîn'in kesri sağır (kâf) ile (sîn) lafzı cemi (siniz) ve gâib suretleri dahi dâl'in kesriyle (dır) lafzıdır ki haberlere mahsus olup fiillere ilhâk olunmaz (Ben yazarım. Siz kâtibsiniz. Sen askersin) gibi. Fakat ahirinde harf-i imlâdan bir harf bulunan kelimelerin mütekellimlerinde zamir-i nisbîden evvel bir (yâ) ziyade kılınmak usûl-i imlâdandır (Ben ağayım. Biz köleyiz gibi.)

(TENBİH)

Malûm ola ki fiillere lâhik olan zamir-i nisbîlerin müfred-i muhatabları ekserî (nûn) ile tahrîr olunmakta ise de bunların cem-i muhatabları daima sağır (kâf) ile yazıldığına göre müfredlerinde (nûn) tahrîri imlâca bir nevi galat demek olacağından bu risâlede müfred-i muhatab sîgaları dahi umûmiyen sağır (kâf) ile tahrîr ve imlâ olunmuştur.

[42]

(ZAMİR-İ Fİ'LÎ)

Yalnız fiil-i şuhûdîler ile şartiyyelerin ahirine lâhik olup fâ'illerini irâ'e ve iş'âr eden zamirleridir ki müfred-i mütekellimi (mîm)-i sâkine cem-i hafîfelerde (kâf) ve sakîlelerde (kaf)-ı sâkine ve müfred-i muhatabı sağır (kâf) cem'i (kez) ve gâib suretleri dahi mâ kabli meksûr (yâ-yı) sâkinedir ki şuhûdîlere ilhâk olunur (Yazdım. Yazdı ve yazsam. Yazsak) gibi.

(İSM-İ İŞARET)

İsm-i işaret (şu, bu, ve, işbu) lafızlarıdır ki kendileriyle bir zat veyahut bir şeye işaret olunur. Cemlerinde (ler) edâtından evvel bir de (nûn)-i sâkine ziyade kılınıp (bunlar ve şunlar) denilir ki (bu) lafzı ile karîbe ve (şu) lafzı ile ba'îde işâret olunup (işbu) lafzı dahi (işte bu) kelimelerinden muhaffef olarak daha karîbe işaret için kullanılır.

(İSM-İ MEVSÛL)

İsm-i mevsûl (ol ve şol) lafızlarıdır ki bir şeyin mahiyetini tarîf ve beyân ederler fakat bunların cemleri olmayıp daima müfred olarak istimal olunur.

[43]

(BEŞİNCİ FASIL EDÂTLAR BEYANINDADIR)

(Edât) kelime ve cümleleri birbirine rabt eden veyahut manalarına başka bir hususiyet getiren lafızlardır ki hurûf-i hece üzerine bi't-tertib ber vech-i âtî beyân olunur. (Üzere) edât-i isti'lâdır masdarlara lâhik oldukda şart manasını ifade eder. Ayağın baş üzere korlar öğrenirsek marifet gibi (İçin) edat-i ta'lîldir aletlere lâhik olur. Ak akçe kara gün içindir gibi. (ile) edât-i musâhebetdir masdarlara lâhik oldukda ta'lîl manasını ifade eder. Elin ile koyduğun şeye dokunma gibi. (iken) edât-i hâldir bir şeyin hâl ve keyfiyetini beyân eder. Ağaç yaş iken eğilir gibi fakat bazı kere (ile ve iken) edâtları (elif ve yâ'ları) hazf olunmak dahi istimal olunur. (İdi) edât-i tafsildir mâ kablini beyan ve tafsil eder (Ancak) edât-i hasrdır medhûlüne hükmün inhisârını ifade eder. Bu işi ancak sen yapalısın gibi.

[44] Bazı kere dahi istidrâk makamında istimal olunur. Çok rica ettim ancak müfîd olmadı gibi. (işte) edât-i tenbîhdir cümlelerin evveline getirilir. Uslu oturunuz işte hoca geliyor gibi (evet) ve (ah) lafızları edât-i tasdîktir cümlelerin evveline gelirler. Mektebe gidiyor musunuz evet efendim gidiyoruz gibi. (en) edât-i tafsildir sıfatların evveline ziyade kılınır okuyup yazmak hünnerlerin en âlâsıdır gibi. (A) edât-i nidâdır ekseri tâ'riz makamında kullanılır. Biraz da rahat dursanız olmaz mı a canım gibi. Fakat evveli hemze olan lafızlara dahil oldukda edât-i mezkûreden sonra bir (yâ) getirilir (ay efendim) gibi (oh) telezzüz (of ay) teessür manalarını ifade eder (pek) edât-i tafzîldir sıfatların evveline ziyade kılınır yalancılık pek çirkin huydur gibi. (bari) edât-i temennîdir cümlelerin evveline getirilir. Derse çalışmıyorsun bari uslu otur gibi. (çünkü) edât-i ta'lîldir bir hükmün illetini beyan eder. (ca) isimlere lâhik oldukda nisbet ve sıfatlara lâhik [45] olundukta killet manalarını ifade eder. Türkçe, Arapça, güzelce gibi bazı kere dahi ahirine sîn'in kesriyle bir (sına) lafzı ziyade kılınarak teşbih manasını iş'âr eder (düşmancasına) gibi. (celin) edât-i teşbîhtir isimlerin ahirine lâhik olur (cek ve cak) edât-i tasvîrdir isimlere lâhik olur evcek ve yolcak gibi. (da) edât-i zarftır masdarlara lâhik oldukda zaman-ı hâl ifade eder bazı kere dahi edât-i atf olur. Kurunun yanında yaşta yanar gibi. (dan) edât-i ibtîdâdır bir işin mübdeini iş'âr eder. Evden mektebe kadar yürüyerek gittim gibi. Bazı kere dahi edât-i beyan olup bir şeyin cinsini beyan eder. Altın yüzük taştan bina gibi. Fakat (da ve dan) edâtları ahirinde (yâ-yı) izâfî bulunan kelimelere lâhik oldukda evvel (yâ) hazf olunup yerine bir (nûn)-ı sâkine ziyade kılınır. Efendinin kapısında bendelerinden biri gibi. (dek ve gin) edât-i intihâdır bir şeyin nihâyetini iş'âr ederler. Ahşamdan sabaha dek uyumadı gibi.

[46] (dahi) edât-i atfdır. İki şeyi bir hükmde cem eder. Bu aleme gelen gider biz dahi gideceğiz. Gibi. (değil) edât-i nefydir. Akıl yaşta değil baştadır gibi. (daha) edât-i tafdîldir sıfatlara ilave kılınır. Bal şekerden daha tatlıdır gibi. (rek ve rak) hâl-i istimrârî edâtıdır. Fiil-i temennî müfred-i gâiblerin ahirine ilave kılınır. Gülerek geldi ağlayarak gitti gibi. (sız) edât-i nefydir. Parasız pulsuz gibi. Masdarlara lâhik oldukta ahirine bir de (in) ziyade kılınır okumaksızın gibi (sı) edât-i teşbîhtir bayatsı, küfsi gibi, lâhik olduğu kelimenin ahiri mütehârrik olan yerlerde bir de (mîm)-i sâkine ziyade kılınarak dedemsi, babamsı denilir. (sanki) edât-i temsîldir sanki ben seni bilmiyorum gibi. (gibi) edât-i teşbîhtir alemleri nasıl biliyorsun kendin gibi. (ki) edât-i rabtdır. Sıfat, mevsûfa veyahut cümleyi diğer cümleye rabt eder. (ki) edât-i tâ'rifdir muzaf ileyh ve zarfların ahirine ilave kılınıp muzâf ve muzâfı beyan ve tarif eder evdeki pazarlık çarşıya uymaz gibi.

[47] (kim) istifham içindir zevî'l-ukûlda istimal olunur (kangı) edât-i istifhamdır zevî'l-ukûl ve gayrıda kullanılır. (lik ve lık) isimlere lâhik oldukda edât-i mekân ve sıfatlara lâhik oldukda masdariyet manasını ifade ederler ağaçlık, yeşillik gibi. (lı ve lu) edât-i nisbettir isimlerin ahirine lâhik olurlar (Bursalı) gibi (mi) edât-i istifhamdır. Fakat ahirinde zamir-i nisbî bulunan kelimelerde daima zamirden evvel vaz olunur hesab okuyor musunuz, mektebde mi okuyorsunuz gibi. (ne) edât-i istifhamdır zevî'l-ukûlun gayrıda kullanılır. Ne okuyorsun gibi. Bazı kere dahi edât-i nefy olup bu surette mükerrer istimal olunur ne yazdı ve ne okudu gibi. (nice) edât-i istifhamdır bir şeyin hâl ve keyfiyetinden sual makamında kullanılır. (nere vakti) edât-i istifhamdır mekândan sual için kullanılır nereden gelirsin gibi. (indi) edât-i tâcildir emir-i hazırların ahirlerine ilave kılınır (gelindi, oturundu gibi. (nitekim) edât-ı temsildir mâ kalbini temsil ve tafsil eder (vâ-yı) taaccüb (vâh) teessûf makamında istimal olunurlar (haydi) edât-i nidâdır ta'cil makamında kullanılır.

[48] (hay hay) tasdik (he) tenbih (hele) tereccî ve tahzîr makamında istimal olur. (yoksa) edât-i istisnadır. Gençlikte yaz oku yoksa ihtiyarlıkta zahmet çekersin gibi. (ya) edât-i te'kid cümlelerin ahirine ilave kılınır yazar okursak ya gibi. Bazı kere dahi terdîd makamında kullanılır. Ya deveyi gütmeli ya bu diyardan gitmeli.

Allah Veliyyu't-tevfîk ni'me'l-mevlâ ve ni'me'r-refîk

Üçüncü defa tab olunmuştur.

2.2. DİL BİLGİSİ TERİMLER SÖZLÜĞÜ

a'dâd Ar. sayılar. 37

a'dâd-i kesrîyye kesir sayıları. 38

a'dâd-i tevzî'iyye üleştirme sayıları. 38

a'dâd-i asliyye asıl sayılar. 37, 38

alem Ar. Özel

alem-i mahsus Özel isim 21

Arabî Ar. Arapça. 3, 4

asl-ı fiil Ar. bk. fiil. 23, 24, 28

cem Ar. çokluk. 5, 18, 20, 21, 39, 40, 41, 42, 46

cem-i gâib 3. Çokluk şahıs. 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16

cem-i hafife ince ünlülü çokluk. 42

cem-i muhatab 2. Çokluk şahıs. 9, 16, 39, 41

cem-i mütekellim 1. Çokluk şahıs. 9, 12, 15, 28, 39

cem-i sakîle kalın ünlülü çokluk harf. 42

edât Ar. edatlar, ekler. 4, 6, 7, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 28, 29, 38, 42, 43, 44, 45, 46

edât-i mechûl edilgen eki. 36

edât-i teşbîh benzetme edatı. 45,46

edât-i atf bağlama ve kuvvetlendirme edatı. 46

edât-i beyan açıklama ifade eden edat 45

edât-i cem çokluk eki. 39

edât-i hâl zarf-fiil eki (-U-) 43,

edât-i hasr kuvvetlendirme edatı. 43,

edât-i intihâ sonuç edatı. 45

edât-i isti'lâ üsteleme bildiren edat. 43,

edât-i istifham soru edatı. 47

edât-i istisna ayrılma bildiren edatlar. 48

edât-i masdar mastar eki, 7, 8, 34, 35

edât-i mekân yer bildiren
edat. 47

edât-i musâhebet
karşılaştırma edatı. 43,

edât-i muzârî geniş zaman
eki. 12, 13

edât-i nefy olumsuzluk eki.
28, 29, 46, 47

edât-i nidâ seslenme edatı.
44,47

edât-i rabt bildirme eki. 46

edât-i ta'diye geçişli ve ettirgen
yapım eki. (-t- -Dlr-). 35

edât-i ta'lîl sebep edatı.
44

edât-i tâcil tezlik eki . 47

edât-i tafsîl açıklama edatı.
43, 44

edât-i tafzîl üstünlük bildiren
ekler. 44

edât-i tarif belirtme edatı. . 46

edât-i tasdîk onaylama edatı.
44

edât-i tasvîr betimleme
(tasvir) edatı. 45

edât-i te'kid pekiştirme edatı.
48

edât-i temennî . dilek edatı.
44,

edât-i temsîl bk. edât-ı teşbih
46,47

edât-i tenbih Ar. uyarı edatı.
44

ef'âl Ar. fiiller.

ef'âl-i basîta basit fiiller. 22,
23, 24

ef'âl-i hikâye hikâye birleşik
zaman. 25

ef'âl-i iktidariyye yeterlilik
fiilleri. 28, 30

ef'âl-i istimrârîyye sürerlik
fiilleri. 33,

ef'âl-i mukârebe yaklaşma
fiilleri. 33

ef'âl-i mürekkebe birleşik
fiiller. 22, 24, 28, 29, 33

ef'âl-i rivâyet rivâyet birleşik
zaman. 26

ef'âl-i şartiyye şart birleşik
zaman. 27

ef'âl-i ta'cîliyye tezlik fiili.
29, 31

ef'âl-i zamaniyye fiil
zamanları. 29,32

esmâ Ar. isimler, adlar. 37

esmâ-i a'dâd sayı adları. 37

esmâ-i asliyye asıl sayılar.
37

esmâ-i kesriyye Ar. kesir
sayıları. 37

esmâ-i rütbiyye Ar. sıra
sayıları. 37

esmâ-i tevzî'iyye Ar. üleştirme
sayıları. 37

esre bk. kesre. 4,8

fâ'il Ar. özne. 28, 29, 34, 41

fârsî Ar. Farsça. 3, 4, 40, 41

feth Ar. fethalama harfin üzerine
a ve e ünlüsü ile okutacak işareti
koymak harfi fetha işareti ile okumak.
5, 6, 7, 14, 20, 38

fetha Ar. bk. feth. 4, 8

fiil Ar. fiil. 4, 6, 7, 17, 19, 21,
22, 23, 24, 28, 29, 34, 35, 39, 41

fiil-i aslî asıl fiiller. 6

fiil-i emrî emir filleri.
8,9,15

fiil-i fer fiilden türemiş
kelime. 36

fiil-i fer'î fiilden türemiş
kelime 6, 17

fiil-i hâl zarf fiil. 10

fiil-i hikâyet hikâye
çekiminde olan fiil. 23

fiil-i i'âne yardımcı fiil.
22, 23, 24, 28, 33

fiil-i iltizâmî . istek kipi. 8,
14

fiil-i lazım geçişsiz
fiil. 34

fiil-i malûm etken fiil.
35

fiil-i muzârî geniş zaman.
10

fiil-i müstakbel gelecek
zaman. 13

fiil-i müte'addî geçişli
fiil. 34

fiil-i rivâyet rivâyet
birlekşik zaman. 23, 24

fiil-i şartî şart fiili.
8, 15, 23, 24

fiil-i şartiyye bk. fiil-i
şartî. 24

fiil-i şuhûdî geçmiş
zaman. 42

fiil-i temennî dilek kipi. 8,
14, 28, 33, 46

fiil-i zamân fiil zamanı. 6, 8,
9

gâib Ar. 3. şahıs. 9,
23, 39, 40, 41, 42

haber Ar. isim cümlesinde
yüklem. 41

hâl şimdiki zaman.
8, 9, 28, 30, 31, 32, 36, 43, 47

hâl-i istimrârî bk. hâl. 46

hâl-i şartî şimdiki zamanın
şartı. 27

hareke Ar. Arap alfabesinde
ünlülerin okunuşunu gösteren. 3, 4, 19,
36

hareke-i hafîfe ince ünlüleri
gösteren işaret. 4, 8

hareke-i harfiyye bk. hareke. 3,
4

hareke-i resmiyye bk. hareke. 3

hareke-i sâkile kalın ünlüleri
gösteren işaret. 4, 8

harf Ar. harf. 2,
3, 4, 12, 19, 40, 41

hâsıl-i masdar Ar. bk.
masdar. 7

hazf Ar. konuşmada bazı sesleri
kaldırma veya yazıda bir veya birden
fazla harfi yazmamak. 7, 8, 9,
11, 15, 16, 17, 20, 22, 28, 29, 38, 43,
45

hece Ar. hece. 12, 13, 19,
43

hikâye Ar. hikâye

hikâye-i hâl şimdiki zamanın
hikâyesi. 25, 28

hikâye-i iltizâmî istek
kipinin hikâyesi. 25

hikâye-i muzârî geniş
zamanın hikâyesi. 25

hikâye-i müstakbel gelecek
zamanın hikâyesi. 25

hikâye-i naklî öğrenilen
zamanın hikâyesi. 25

hikâye-i şartî şartın hikâyesi.
25

hikâye-i şuhudî görülen
geçmiş zamanın hikâyesi. 25

hikâye-i temenni dilek
kipinin hikâyesi. 25

hikâyet Ar. bk. hikâye. 23,
28, 33

hurûf	Ar. harfler.	3, 11, 12	2,3,4,7,8,9,12,13,16,18,19,28,36,38,40 ,41
hurûf-i hafîfe	ince sesler.	2, 3, 4	İsim Ar. isim, ad. 4,5,6,36,37,39,40,44,45,47
hurûf-i hece	bk. harf.	43	ism-i adet sayı. 37
hurûf-i imlâ	imlâ.	4, 40	ism-i alem özel isim. 5
hurûf-i munfasıla	ayrık harfler.	3	ism-i alet alet ismi. 17,21
hurûf-i muttasıla	bitişen harfler.	3	ism-i cins cins isim. 5
hurûf-i sakîle	kalın sesler.	2,4	ism-i fâ'il etken çatılı fiilden yapılan sıfat fiil. 17, 19, 36
iktidâriyye	Ar.	yeterlilik. 28	ism-i işaret işaret zamiri, sıfatı. 39
ilm	Ar. ilim.	2	ism-i masdar mastar. 7, 21
ilm-i sarf	şekil	bilgisi, morfoloji. 2	ism-i mef'ûl sıfat fiil. 7,17,18,19,36
iltizâm	Ar. İstek	kipi. 30, 31, 32	ism-i mevsûl ilgi zamiri. 39
iltizâm-i şartî	Ar. istek	kipinin şartı. 27	istifham Ar. soru. 47
imlâ	Ar. imlâ,	doğru yazma.	istimrârîyye Ar. Süreklilik. 33

iştikâk Ar. türeme. 2,9

kelime Ar. söz. 2, 4, 5, 6, 8, 13, 17, 37, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 47

kesre Ar. Arap alfabesinde ı ve i ünlüleri okutturan işaret. 4,8

kinaye Ar. belgisiz sıfat. 4, 39

lisân Ar. dil. 2, 3, 11, 12, 15, 40, 41

lisân-i Osmânî Ar. Osmanlı Türkçesi. 2,3,4,5

masdar Ar. mastar. 6, 7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 29, 34, 35, 43, 45, 46, 47

masdar-i fi'lî bk. masdar. 6, 34

masdar-i fiil bk. masdar. 7, 17

masdar-i ismî bk. masdar. 6,3 4

masdar-i ma'lûm etken çatılı mastar. 17

masdar-i tahfîfî hafifletilmiş mastar. 7

masdar-i vafî sıfat fiil. 6, 34

mâzî Ar. geçmiş zaman 9, 22, 23, 24, 29

mâzî-i naklî öğrenilen geçmiş zaman. 8, 10, 22, 23, 24, 29, 31, 32

mâzî-i şuhûdî görülen geçmiş zaman. 8, 9, 22, 23, 24, 31, 32, 40

mazmûm Ar. zamme ile okunmuş, yani yuvarlak ünlü ile okunmuş harf. 8, 12

mechûl Ar. edilgen. 35

mef'ûl Ar. nesne. 35

meftûh Ar. fetha ile harekelenen, a ve e ünlüleri ile okunan harf. 8, 12, 13, 15, 38

meksûr Ar. kesre ile işaretlenen, yani ı ve i ünlüsü ile okunan harf. 7, 8, 11, 13, 15, 16, 19, 20, 29, 35, 40, 41, 42

menfî Ar. olumsuz. 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 28, 29

muhatap Ar. 2. Şahıs. 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 39, 40, 41

muzâf Ar. tamlanan. 46

muzâfun ileyh Ar. tamlayan. 46

muzâri Ar. geniş zaman. 30, 31, 32

muzâri-i şartî geniş zamanın şartı. 27

mübtedâ Ar. isim cümlesinde özne. 41

müennes Ar. Arapça kelimelerde dişilik. 5, 6

müfred Ar. Teklik. 5, 9, 18, 20, 21, 41, 42

müfred-i gâib 3. Teklik şahıs. 9, 10, 11, 13, 14, 15, 16, 23, 24, 28, 29, 33, 39, 40, 46

müfred-i muhatab 2. Teklik şahıs. 9, 16, 40, 41, 42

müfred-i mütekellim 1.teklik şahıs. 9, 12, 15, 40, 41, 42

müsbet Ar. olumlu. 10, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 19

müstakbel Ar. gelecek zaman. 9, 29, 30, 31, 32, 40

müstakbel-i şartî gelecek zamanın şartı. 27

müte'addî Ar. geçişli fiil. 34, 35

müteharik Ar. harekeli harf. 7, 8, 13, 15, 18, 34, 35

mütekellim Ar. 1. Şahıs. 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 39, 41

nâib-i fâil Ar. edilgen fiilin öznesi, gizli özne. 35

Osmânî Ar. bk. lisân-i Osmânî 2,3,4,5

ötre Ar. bk. zamme. 4,12

rivâyet Ar. rivayet birleşik çekimi. 23, 24, 28, 33

rivâyet-i hâl şimdiki zaman rivayeti. 26

rivâyet-i iltizâmî gereklilik kipinin rivayeti. 26

rivâyet-i muzâri geniş zamanın rivayeti. 26

rivâyet-i müstakbel gelecek zamanın rivayeti. 26

rivâyet-i naklî öğrenilen geçmiş zamanın rivayeti. 26

rivâyet-i şartî şartın rivayeti. 26

rivâyet-i şuhudî görülen
geçmiş zamanın rivayeti. 26

rivâyet-i temenni dilek kipinin
rivayeti. 26

sakin Ar. sessiz. 7, 35

sâkine Ar. bk. sakın. 7, 11, 18, 19,
20, 29, 34, 35, 36, 38, 40, 41, 42, 45,
46

sarf Ar. şekil bilgisi morfoloji 2

seda Ar. ses. 2, 3, 4

sıfat Ar. sıfat. 4, 6, 36, 37, 44, 46,
47

sıfat-i kıyâsiyye kurallı sıfatlar.
36

sıfat-i mübalağa abartma
sıfatları. 17, 20, 36

sıfat-i müşebbehe niteleme
sıfatı. 17, 19, 36

sıfat-i semâiyye kuralsız
sıfatlar. 36

sîga Ar. çekim, kip. 7, 8, 9, 10,
11, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21,
22, 23, 24, 28, 29, 33, 34, 35, 36, 41

sîga-i sıla Ar. bağlaçlı
çekimler. 40

sîga-i şartiyye Ar. şart
çekimi. 22, 24

şartî Ar. şartla ilgili. 30, 31, 32

şartî-i hâl şimdiki zamanın
şartı. 28

şartiyye Ar. şart ekleri 23, 28, 33,
42

tasrîf Ar. çekim. 9, 10, 11, 12, 13,
14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23,
24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33

te'nîs Ar. dışı. 5

terkîb Ar. tamlama. 23, 24, 28, 29,
33

tevzi'iyye Ar. üleştirme. 37

tezkîr Ar. kelimenin erkek şekli. 5

üstün Ar. bk. fetha 4, 8

zamâ'ir Ar. zamirler. 8

zaman-i mâzî Ar. geçmiş
zaman. 23, 24

zamir Ar. Far. zamir 9, 39, 40, 41, 42,
47

zamir-i fiil fiile getirilen şahıs
ekleri. 9, 16

zamir-i gâib 3. şahıs
zamiri. 39

zamir-i hitâb 2. şahıs şahıs
zamiri. 16

zamir-i izâfî iyelik eki.
39, 40

zamir-i muhatab bk. zamir-i
hitâb 39

zamir-i mütekellim 1. şahıs
zamiri. 39

zamir-i nisbî fiil şahıs ekleri.
10, 11, 13, 14, 15, 41, 42

zamme Ar. Arap alfabesinde ünlüleri
u,ü okutan işaret. 4, 12

zarf Ar. zarf. 46

2.3 DEĞERLENDİRME:

Eser, besmele ile başlanmıştır. Sarf kelimesi ile birlikte yapı (biçim) bilgisi hakkında bilgi verilmiştir. Açıklanan her bilgi aşama aşama incelenmiştir. İlk olarak harfin ne olduğunun açıklamasını yapıp Osmanlı Türkçesinde otuz üç tane harfin olduğunu belirtmiştir. Bu harflerin ise kalın ve ince harfler olmak üzere ikiye ayırmıştır. Bunu da yaparken kalın harflerin dokuz tane; ince harflerin ise yirmi altı tane olduğunu belirtmiştir. Onunla birlikte kelimeye muttasıla (bitişik) ve munfasıla (ayrı) yazılan harflerin neler olduğunu belirtip bunları tek tek açıklamıştır. Kelimeye bitişik yazılan harflerin yirmi altı tane; kelimeye ayrı yazılan harflerin ise yedi tane olduğu belirtilmiştir. Örneğin; lâm (bitişik), elif (ayrı). Arapça ve Farsça dillerinde ise hareke başlığı altında kelimelerin anlamlarının daha kolay anlaşılması için Arapça (dzame, kesre, fetha) olan harekelerin Türkçede ki karşılıkları (üstün, esre, ötre) verilmiştir. Osmanlı Türkçesinde ki elif, he harfleri üstün, yâ harfi esre ve vâv harfinin karşılıkları olarak kullanılmaktadır.

Eser beş fasılda incelenmiştir. Bunlar: isim, fiil, sıfat, kinaye ve edattır. Birinci fasıl olan isimler konusunda ilk önce ismin tanımı yapılmış, bununla birlikte özel ve cins isim üzerinde durularak onların tanımları ve örnekleri verilmiştir. Arapça da Tenbih (uyarı) başlığı adı altında dişilik erkeklik konusunda da durulmuştur. Örneğin, Arslan (cins), Bursa (özel) ya da erkek arslan, diş arslan.

İkinci fasıl fiiller beyanın da ise fiilin bir iş için kullanıldığı açıklanmaktadır ve bunu da yaparken fiilleri üç kısma ayırır. Bunlar: Fiil-i aslî (asıl fiiler), fiil-i zamanı (zaman bildiren fiiler) ve fiil-i fer'î (ayrıntılı fiiler)'dir. Üç kısmı açıklarken örnekler ve ekleri üzerinde durulmuştur.

Fiil-i aslîlere daha çok mastar denilip onları Fiil-i, İsmî ve Vasfi kısımlarına ayırıp ekleri ve örnekleri üzerinde açıklamalar yapılmıştır.

a) masdar-i fiilin eki –mak ekidir. Örnek: Yaz-mak.

b) masdar-i ismînin eki –lemek/-lamak'tır. Örnek: Diş-lemek.

c) masdar-i vasfînin eki –leşmek/-laşmak'ıt. Örnek: Fena-laşmak.

Fiil-i zamânî de ise bir işin zamanını dile getirip onları dokuz ana başlık altında incelemiştir. Bunlar: mâzî-i şuhûdî, mâzî-i naklî, hâl, muzâri, fiil-i müktakbel, fiil-i iltizâmî, fiil-i temennî, fiil-i şartî ve fiil-i emrîdir. Tüm bunları açıklarken eklerinin ne olduğu belirtilmiştir ve onunla birlikte müsbet (olumlu), menfî (olumsuz) çekimli örnekler verilmiştir.

Mâzî-i şuhûdî de geçmiş zaman eki olan *-di* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-di-m; Sev-me-di-m.

Mâzî-i naklî de ise yine geçmiş zaman eki olan *-miş* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-miş-im; Sev-me-miş-sin.

Fiil-i hâl de ise şimdiki zaman eki olan *-yor* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-(i)yor-um; Sev-mi-yor-um.

Fiil-i muzâri de ise geniş zaman eki olan *-r* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-er-im; Sev-me-m.

Fiil-i müstakbel de ise gelecek zaman eki olan *-ecek* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-eceğ-im; Sev-me-y-eceğ-im.

Fiil-i iltizâmî de ise gereklilik kipi eki olan *-meli* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimi yapılmıştır. Örnek: Sev-meli-y-im; Sev-me-meli-y-im.

Fiil-i temennî de ise istek kipinin eki olan *-e* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimleri yapılmıştır. Örnek: Sev-e-y-im; Sev-me-y-e-y-im.

Fiil-i şartî de ise şart kipinin eki olan *-se* eki kelimelere eklenerek olumlu ve olumsuz çekimleri yapılmıştır. Örnek: Sev-se-m; Sev-me-se-m.

Fiil-i emrî de ise emir kipi kullanılmıştır. Örnek: Sev; Sev-me.

Fiil-i fer'î bir işin bilinmesi olarak açıklaması yapıp onları beş kısımda incelemiştir. Bunlar: ism-i fâ'il, ism-i mef'ûl, sıfat-i müşebbehe, sıfat-i mübalağa ve ism-i alet'tir. Yalnız bunların üç tanesi (sıfat-i müşebbehe, sıfat-i mübalağa ve ismi alet) yalnız her maddeden yapılmadığını bazen asıl fiillerden oluştuğunu söylemektedir.

İsm-i fâ'il de kelimelerin sonuna *-ıcı* ya da *-en* eki eklenerek yapılır. Örnek: Sev-en; Sev-ici vs.

İsm-i mef'ûl da kelimelerin sonuna *-en*, *-ıcı* ya da *-mış* eki getirilerek yapılır. Örnek: sev-il-en; sev-il-ici; sev-il-miş.

Sıfat-i müşebbehe de ise kelimelerin sonuna *-gın* ya da *-kûn* eki eklenerek yapılır. Örnek: Kes-kin; Dal-gın.

Sıfat-i mübalağa da ise kelimelerin sonuna *-ken* ya da *-gıç* eki eklenerek yapılır. Örnek: İş-it-ken; Bil-giç.

İsm-i alet'te ise kelimelerin sonuna *-gı* ya da *-gu* eki eklenerek yapılır. Örnek: süz-gü; çal-gı.

Daha sonra fiilleri sîgâ olarak yani çekimleyecek şekilde ef'âl-i basita ve ef'âl-i mürekkebe olmak üzere iki kısma ayırır. Ef'âl-i mürekkebe daha çok geçmiş zaman da çekimini gösterir ve bunu da sîgâ-i şartiyyesi başlığı altında belirterek çekimler. Örnek: İ-se-m; İ-se-k.

Fiil-i îâne başlığı adı altında fiilleri üç ana başlıkta inceleyerek fiilleri kişi ve zaman çekimine örnekler vererek açıklanmıştır. Bunlar: Hikâyet, rivayet ve şartiyye'dir.

Bununla birlikte fiil-i îâne diğer bir fiilin oluşumunu sağlayan ef'âl-i mürekkebe ise onları üç başlık (iktidâriyye, ta'ciliyye, zamaniyye) altında inceleyip bunlar üzerinde kelime çekimi yapmıştır. Arapça iktidâriyye günümüz Türkçesinde sürerlik fiili demektir. Ekleri ise; *-abil*, *-agör*, *-agel*'dir. Ta'ciliyye ise tezlik fiil demektir. Eki; *iver*'dir. Ef'âl-i zamaniyye ise *-olmak* fiiliyle yapılmaktadır. Bu açıklamaları yaptıktan sonra yine Tenbih başlığı adı altında bizlere uyarılar ve açıklayıcı bilgiler verilmiştir.

Ef'âl-i mürekkebeden başka sîgâlar vardır bunları da istimrârîye ve mukârebe başlığı adı altında toplanmıştır. Ef'âl-i istimrariye sürerlik anlamına gelmektedir ve istek kipinin üzere *-dur-*, *-gör*, *-kal* ve *-gel* ekleri eklenerek yapıldığını anlatmıştır. Örnek: Oku-y-a-gör. Ef'âl-i mukârebe ise yaklaşma fiili anlamına gelmektedir ve istek kipinin üzerine *-yaz* fiili eklenerek yapılır. Örnek: Düş-e-yaz.

Üçüncü fasıl olan sıfatlar beyanında ise sıfatın isimlerin önüne gelerek onları nitelediğinin açıklaması ile başlar. Örnek: Sarı konak. Sıfatları iki kısma ayırır. Bunlar: Sıfat-i kıyâsîyye ve sıfat-i semâîyye'dir. Sıfat-ı kıyâsîyye'nin (benzetme) daha

çok fiil-i fer'î de ki dokuz sîgâdan oluştuğunu söylemektedir. Sıfat-i semâiyye (işitmek) de ise daha çok bir kişiye seslenme ve o kişinin işitmesi anlamında kullanılmaktadır.

İsm-i aded başlığı adı altında sayı sıfatlarını toplamaktadır. Bunları asliyye, rütbiyye, kesriyye, tevzî'yye olmak üzere dört grupta inceleyip örnekler vermiştir.

Â'dad-i asliyye günümüz Türkçesinde kullanılan asıl sayı sıfatı anlamındadır. Sayılara hiçbir ek eklenmeden yapılır ve bunları akd-i evvel, akd-i sâni ve akd-i sâlis olmak üzere üç başlık altında belirtir.

Â'dad-i rütbiyye de ise sıra sayı sıfatında olduğu gibi sayıların üzerine *-inci*, *-inci* eki getirilerek yapılır. Örnek: bir-inci.

Â'dad-i kesriyye de ise kesir sayı sıfatında olduğu gibi sayıları kesir anlamlı belirtir. Örnek: üçte bir vs.

Â'dad-i tevzî'yye de ise üleştirme sayıfatındaki gibi sayıların üzerine *-er*, *-ar* eki getirilerek yapılır. Örnek: beş-er.

Dördüncü fasıl olan kinayeler beyanında ise kinayenin kendilerinden hariç mevcut olan bir şeyi işaret eder açıklamasıyla başlar. Zamir, ism-i işaret ve ism-i mevsul'a bağlı olduğunu anlatılıyor. Zamirin isimlerin önüne gelerek onları nitelediğini daha sonra onları şahıs zamirlerini ve onların eklerinin de “ben, sen, o, biz, siz, onlar” olduğunu belirtmektedir. Devamında ise zamir-i izâfi başlığı adı altında aitlik, iyelik zamirlerini anlatıp onların eklerinin de “benim, senin, onun, bizim, sizin, onların” olduğunu örneklerle birlikte açıklamaktadır. Zamir-i nisbî de ise fiillerin sadece sen ve siz 2. Tekil ve 2. Çoğul şahıs ekleriyle çekimlenebildiğini anlatmaktadır. Zamir-i fiil-i de ise sadece fiil-i şuhûdîlerde ve fiil şartlarında görüldüğünü yazmaktadır.

İsm-i işaret (bu, şu, işbu) ve ism-i mevsulda da (ol, şol) eklerini belirtip onların bir işe gerekçe duyduklarını anlatmaktadır.

Beşinci fasıl da edatlar hakkındadır. Edat, kelimeleri ve cümleleri birbirine bağlayan bir sözcük türüdür. Bu metinde edatlar daha çok ekler üzerinde gösterilerek onların anlamları verilmiştir. Okuyan kişi konuyu daha iyi anımsayabilsin diye de her ekin sonunda örnekler verilerek konular pekiştirilmiştir.

Örnek:

Üzere (edat-i isti'lâdır) şart ekini gösterir = Ayağın baş üzere korlar öğrenirsek marifet olur.

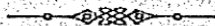
Değerlendirmemiz de Osmanlı Türkçesindeki Arapça kelimelerin Türkçe anlamları verilerek yapılmıştır. Osmanlı Türkçesinde fasıl olarak incelenen isim, sıfat, fiil, kinaye ve edat başlıkları günümüz Türkçesinde sözcük türleri başlığı adı altında toplanmaktadır. Zaman ve haber bildiren kiplerin daha çok Arapçada ki karşılıkları verilerek açıklanmıştır. Biz değerlendirme kısmında ise Arapçada ki karşılıklarını Türkiye Türkçesine çevirerek bilgilerin daha iyi anlaşılmasını sağladık.

2.4 METNİN ORJİNAL FOTOKOPİSİ

مختصر صرف عثمانی

اثر

سلیم ثابت

صبیان مکتبہ رینہ مخصوصہ صدر

۱۲۹۷

مختصر صرف عثمانی

اشرف المصنفین
ارضیضه
۱۱۱
(نسخه)

سلیم ثابت

Türkiye Diyanet Vakfı
Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi
NUHOĞLU BÜYÜKÜ

en No.

157947

s. p.

(صبیان مکتبلینه مخصوص صدر)

۱۲۹۷

مختصر صرف عثمانی

بسم الله الرحمن الرحيم

علم صرف کلمه لرك اشتقاق و املا سندن بحث ایدن
برفند

(کلمه) حرفلر دن یاییلوب بر معنایه دلالت ایدن
لفظه دیرلر

(حرف) دخی بر کیفیت مخصوصه ایله آغز دن چیقان
صدایه دینلور که لسان عثمانیده اوتوز اوج اولوب
بر طاقنه حروف ثقیله و بر طاقنه حروف خفیفه
تعبیر اولنور

(حروف ثقیله) صدالری قالین اولان حرفلر در که
طقوزدر

(ح خ ص ض ط ظ ع غ ف) حرفلریدر

(۳)

حروف خفیه (صدالری اینجه اولان حرفل در که
یکرمی درتدر

ا ب پ ت ث ج چ د ذ ر ز س ش ف ک ک ک
ل م ن و ه ی (حرفل یدر

حروف مذکوره املا جهتیه دخی ایکی قسمه منقسم
اولوب برینه حروف متصله دیگرینه حروف منفصله
دینلور

(حروف متصله) یازیده بر برینه ربط اولسان
حرفل در که یکرمی آتیدر (ب پ ت ث ج چ ح خ س
ش ص ض ط ظ ع غ ف ق ک ک ل م ن ه ی)
حرفل یدر

(حروف منفصله) یازیده مابعدلرینه ربط اولسمیان
حرفل در که یدیدر (ا د ذ ز ژ و) حرفل یدر
حرفله عارض اولان کیفیتیه یعنی صدالری بیلدر مک
ایچون هر لسانده بر طاقم علامت مخصوصه وضع
اولنمشدر که آنلره دخی حرکه تسمیه اولنور

لسان عثمانیده ایکی نوع حرکه مستعمل اولوب برینه
حرکه رسمیه دیگرینه حرکه حرفیه دیرلر
(حرکه رسمیه) یالکر لسان مذکور مخصوص
اولیوب عربی وفارسی لسانلر نده دخی قوللابیلان

(٤)

شو (١ - ٢) اوج درلو علا متار درکه ترکجه
(اوستون اسره اوتره) عربچه (فتحه کسره ضمه)
دیلوب حروف ثقیله یه عارض اولانلره حرکه ثقیله
و حروف خفیفه یه عارض اولانلره حرکه خفیفه تعبیر
اولنور

(حرکه حرفیه) یالکز لسان عثمانی یه مخصوص
اوله رق حرکه مقامنده قوللانیلان شو (وی اه)
درت حرفدرکه آنلره حروف املادخی دیلوب (اه)
اوستون (ی) اسره (و) اوتره مقامنده استعمال
اولنور

فقط اوتره مقامنده اولان (واوک) درت درلو
صداسی بواندینی کذلک عربی وفارسی و صاغری
کفر شکله یکدیگره بکزه دیکی جهته بونلر بربرندن
فرق وتمیز اولنمق اوزره (انجمن دانش) قرار یله
شو (و و و ق ک ک ک) اشارت لرا انتخاب اولنمشدرکه
(الفبا) رساله مزده شکل و صدالری کوستر لمشدر
بوندن صکره معلوم اوله که لسان عثمانیده قوللانیلان
کله لر بش نوعدر

(اسم فعل صفت کنایه ادات) اولوب بونلردن هربری
برر فصلده بیان اولنه جغندن بورساله بش فصل اوذرینه
ترتیب اولنمشدر

(۵)

❖ برنجی فصل اسملر بیاننده در ❖

(اسم) زماندن مجرد اوله رق خارجه ویا ذهنده موجود اولان برشیئه دلالت ایدن کله در که ایکی نوع اولوب برینه اسم جنس دیگرینه علم دینلور .
(اسم جنس) برشیئک هر فردینه اطلاق صحیح اولان کله در

(آرسلان و افاج) کبی که آرسلان جنسنک هر فردینه آرسلان و افاج جنسنک هر فردینه افاج اطلاق صحیح اولور

(اسم علم) یالکر برشیئی معنی افاده ایدن کله در (بروسه و طونه) کبی که بروسه شهرندن بشقه شهرلره بروسه و طونه نهرندن بشقه نهرلره طونه اطلاق اولنه من اسملرک افاده ایتدیکی شیئی بر ویالکرایسه مفرد دینلور (آت و اوت) کبی واکر بر ویالکر دکل ایسه جمع دینلور که مفرد لرك آخرینه لامك فتحیله بر (لر) علاوه سیله یاپیلور (آتار و اوتار) کبی

(نتیجه)

لسان عثمانیده تأیث و تذکیره معتبر اولدیغندن مؤنشلر ایچون بر علامت مخصوصه اولیوب فقط بعض کره برشیئک مذکر اولدیغنی اشعار ایچون (ارکک)

(۶)

و مؤنث اولدیغنی افاده ایچون (دیشی) لفظلری
اسملرک اولنه کتوریلهرک اول شیئک جنسی بیان اولنور
(ارکک آرسلان و دیشی ارسلان) کبی

✽ ایکنجی فصل فعللر بیاننده در ✽

(فعل) خار جده و یا ذهنده بر ایشه دلالت ایدن
کله درکه (فعل اصلی فعل زمانی فعل فرعی) قسملرینه
منقسم اوله رق اوچ نوعدر

(فعل اصلی)

کند و سنده ذات وزمان ملاحظه اولنمیه رق بر ایشه
دلالت ایدن کله لر درکه دیگر فعللرک اصلی و مأخذی
اولدقلرندن بونلره مصدر دینلوب (فعلی اسمی وصفی)
قسملرینه منقسم اوله رق اوچ نوعدر

(مصدر فعلی) ماده اصلیه سی فعل اولان کله درکه
آخری میمک فتحیه خفیفلرده (مک) و ثقیللرده
(مق) ادا تریله نهایتنور (یازمق و چیز مک) کبی
(مصدر اسمی) ماده اصلیه سی اسم اولان کله لر درکه
آخری لامک و میمک فتحیه لر یله (لمک) و یاخود
(لمق) ادا تریله کلور (دیشلمک و طاشلمق) کبی
(مصدر وصفی) ماده اصلیه سی صفت اولان کله درکه

(۷)

آخری لامك فتحی و شین و نو نك سكونيله خفیفله ده
(لشمك) و یاخود (لئك) ثقیلرده (لشمق) و یاخود
(لئق) اداتلریله نهایتلنور (ایولشـمك ایولنـمك
و فئالشمق فئالئمق) کبی

شواوچ صورتله یاییلان مصدرلر ده بعض کره ادات
مصدرک (کاف و قافلری) حذف اولنه رق یرلرینه بر
(های) رسنیه کتوریلوب مصدر تخفیفی دیرلرکه بونلرک
اکثریسی اسم مفعول معنایسه در

(یازمه وایشلمه) کبی و بعض کره دخی مصدرلر دن
(مك و مق) لفظلری حذف اولنوب یرلرینه ما قبل
مکسور بر (ش) و یاخود بر (م) و یا بر (ج) ساکنه
و یاخود بر (نی) لفظی کتوریلره رك بر طاق صیغه لر
تشکل ایدرکه بونلره دخی حاصل مصدر و اسم مصدر
تعبیر اولنور

(چالم صانش سوئج کرتی) کبی فقط (م ج) و (تی)
اداتیله اولان اسم مصدرلر مطرد اوله رق هر ماده دن
یاییله میوب یا لکتر بعض مصدر فعلیلر دن کلورلر
(املا)

مصدر یاییله حق ماده اصلیه نك آخری یا متحرک و یاخود
ساکن اولور

(۸)

متحرك اولدينى صورتده اكر مضموم ايسه ضمه يي بيان
ايچون ادا ت مصدر دن اول بر (واو) املا يازيلور
(او قومق بيومك) كي

واكر مكسور ايسه كسره يي بيان ايچون بر (ياي)
املا يازيلور (يوريمك فاريمق) كي

مفتوح اولدينى حالده اكر حركه ثقيه دن ايسه فتحه يي
بيان ايچون بر (الف) تحرير اولنور (آرامق طرامق)
كي واكر حركه خفيفه دن ايسه فتحه يي اشعار ايچون
بر (هاي) رسميه يازلق اصول املا دندر (استه مك
اوده مك) كي فقط بوهاي رسميه بعض كره دخي ترك
اولنور (بكلمك استمك) كي

(فعل زمانى)

كندوسنده ذات وزمان ملاحظه اولنه رق برايشه دلالت
ايدن كلمه لردركه طقوز صيغه مختلفه دن عبارتدر
(ماضى شهودى . ماضى نقلى . حال مضارع . مستقبل
فعل التزامى . فعل تمنى . فعل شرطى . فعل امرى)
صيغه لرى اولوب مصدر لر دن (مك ومق) لفظ لرى
حذف اولند قده باقى قالان ماده نك آخريته بر طاقم
ضماير و هيئت مخصوصه علاوه سيله حاصل اولور لر

(۹)

(تنبيه)

فعل زمانيزده ملحوظ و معتبر اولان زمان (ماضى حال
و مستقبل) قسملرينه منقسم اولدوغى كې ذات دخى
(متكلم مخاطب و غائب) اوله رق اوچ نوعدر
بونلر اكر بر و يالكر ايسه مفرد متكلم مفرد مخاطب
مفرد غائب و اكر بر و يالكر دكل ايسه جمع متكلم
جمع مخاطب جمع غائب دینلور كه هر بر لرینه آیری
آیری بر صیغه وضع اولنشد
ایمدی یوقاریده ذکر اولنسان طقوز صیغه مختلفه دن
فعل امری نك درت ماعداسنك آتیش صیغه مطرده لری
اولوب اشتقاق و تصریف لری بروجه آتی بیان اولنور

(ماضى شهودی)

كچمش زمانده وقوعی مشهود اولان برایشه دلالت ایدن
صیغه لر دن كه مصدر لر دن (مك و مق) لفظ لری حذف
اولندقدده باقى قالان ماده نك آخرينه بر (دی) اداتی
كتوريله رك مفرد غائب و بر (لر) زیاده سیله جمع غائب
صیغه لری حاصل اولوب بعده ضمیر فعلیلر علاوه سیله
متكلم و مخاطب صیغه لری یاپیلور

فقط متكلم صیغه لريله مخاطب لرك يالكر مفرد لرنده (دی)
اداتنده بولنان (ی) حذف اولنقى اصول املادندر

(۱۰)

(تصریف)

مثبت	منفی
سودم	سومدم
سودك	سومدك
سوديكز	سومدكز
سودی	سومدی
سودیلا	سومدیلا

(ماضی نقلی)

کچمش زمانده وقوعی منقول اولان برایشه دلالت ایدن صیغه لردر که مصدر لردن (مك ومق) لفظلری ترك اولندقدده باقی قالان ماده نك آخريته ميمك كسریله بر (مش) اداقی گتوریله رك مفرد غائب و (لر) زیاده سیله جمع غائب صیغه لری حاصل اولوب بعده ضمیر نسیلار علاوه سیله متکلم و مخاطب صیغه لری یاپیلور

(تصریف)

مثبت	منفی
سومشم	سومشمز
سومشك	سومشكز
سومش	سومشار

(فعل حال)

شمديكى حالده برایشك وقوعی اشعار ایدن صیغه لردر که

(۱۱)

مصدرلردن (مك ومق) لفظلری حذف اولندقدہ
باقی قالان ماده نك آخرينه ضمه ثقیله مبسوطة ايله بر
(یور) اداتی كتوریله رك مفرد غائب و (لر) زیاده سیله
جمع غائب صیغه لری حاصل اولوب بعده ضمیر نسبیله
علاوه سیله متکلم و مخاطب صیغه لری یاپیلور
فقط ماده اصلیه نك آخری ساکن اولان یرلرده اول
حرف مکسور اوقونمق سوره لساندندر
(تصریف)

منفی

مثبت

سویورم	سویورز	سومیورم	سومیورز
سویورسك	سویورسكز	سومیورسك	سومیورسكز
سویور	سویورلر	سومیور	سومیورلر

(فعل مضارع)

شمیدیکی حالده ویا کله جك زمانده بر ایشك وقوعی
اشعار ایدن صیغه لردز که مصدرلردن (مك ومق)
لفظلری ترك اولندقدہ باقی قالان ماده نك آخرينه بر
(رای) ساکنه كتوریله رك مفرد غائب و (لر)
زیاده سیله جمع غائب صیغه لری حاصل اولوب بعده
ضمیر نسبیله علاوه سیله متکلم و مخاطب صیغه لری
تصریف اولنور

(۱۲)

فقط منفی‌لرده ادات مضارع اولان (ر) خرفی
 (زای) معجمه‌یه قلب اولنق قاعده‌دن اولوب تخفیف
 ایچون اول زای معجمه‌دخی مفرد متکلم‌لرده ترك و جمع
 متکلم‌لرده (یایه) تبدیل قلمق شیوه لساندر

(تصریف)

مثبت	منفی
سورم سورز	سوم سومز
سورسك سوسكر	سومزسك سومزسكر
سور سورلر	سومز سومزلر

(املا)

معلوم اوله که ماده اصلیه کثیر الیهجا اولوبده آخرنده
 (ش ن ل) حرفلرندن بری بولنور ایسه ادات مضارع
 اولان (رانك) ماقبلی مضموم اوقونوب ضمه‌یی
 اشعار ایچون بر (واو) املا یازیلور
 (قاریشور . اوتانور . چوغالور) کی ماده اصلیه‌نك
 آخری حروف مذکورده‌دن اولمدينی ویاخود اولوبده
 بر هجالی بولمدينی تقدیرده ادات مضارعك ماقبلی
 مفتوح اوقونور

(۱۳)

(سور . پیشر . بستر .) کبی فقط بوضورتده (وبرر . آلور
بولور . قالور اولور . بیلور . کورر) کبی بعض کلمه لر
شاذدرلر .

واکن ماده اصلیه کثیر الهجا اولوبده آخری (ر)
اولور ایسه ادات مضارعک ماقبلی مکسور اوقونور
(صرارر . قیزارر) کبی

(فعل مستقبل) (کلمه)

کله جک زمانده برایشک وقوعی اشعار ایدن صیغه لر درکه
مصدر اداتی ترک اولونده باقی قالان ماده نک آخری
ساکن ایسه مفتوح قنوب بر (های) رسمیه علاوه
واکن متحرک ایسه های رسمیه دن اول برده (ی)
زیاده قلندقدن صکره خفیفلرده جیمک فتحیه (جک)
وثقیلارده (جق) اداتلرینک الحاقیه مفرد غائب
و (لر) زیاده سیله جمع غائب صیغه لری حاصل اولوب
بعده ضمیر تسبیلر انضمامیه متکلم و مخاطب صیغه لری
تصریف اولنور

فقط متکلملرده (جک) اداتنک (کافی) کاف
فارسیه تحویل و (جق) اداتنک (قافی) دخی
غینه تبدیل قلنمق اصول املادندر

(۱۴)

(تصريف)

مثبت

سوه جكم سوه جكر سوميه جكم سوميه جكر

سوه جكسك سوه جكسكز سوميه جكسكز سوميه جكسكز

سوه جك سوم جكر سوميه جك سوميه جكر

(فعل التزمي)

ملتزم اولان برايشك وقوعنى اشعار ايدن صيغه لرذر كه

مصدر لرذن (مك ورمق) ادا تلى ترك اولندقدده باقى

قالان ماده نك آخزينه ميمك قتيلى ولامك اكسرييله بر

(ملى) ادا تلى كتوريله رك مفرد غائب و (لر) زياده سييله

جمع غائب صيغه لرى حاصل اولوب بعده ضمير انسيلىلر

الحاقيله متكلم و مخاطب صيغه لرى ياپيلور

(تصريف)

مثبت

منفى

سومليم سومليت سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى

سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى

سوملى سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى سومليلى

(فعل تمنى)

تمنى اولنان برايشك وقوعنى اشعار ايدن صيغه لرذر كه

(۱۵)

مصدر ادا تیری ترک اولندقدہ باقی قالان مادہ نیک آخری
 ساکن ایسہ مفتوح قلنوب بر (های) رسمیه علاوہ
 واکر متحرک ایسہ های رسمیه دن اول برده (ی) زیادہ
 قلنہرق مفرد غائب و (لر) الحاقیلہ جمع غائب
 صیغہ لری حاصل اولوب بعدہ ضمیر نسبیلی انضمامیلہ
 متکلم و مخاطب صیغہ لری تصریف اولنور
 فقط مفرد متکلملر دہ ضمیر نسیدن اول بر (یای) مکسورہ
 کتورلک و جمع متکلملر دہ ضمیر نسی لامک کسریلہ
 (لم) لفظنہ تبدیل فلنمق شیوہ لساندندر

(تصریف)

(تصریف)

منفی

سومیم سوملم سومیه نیم سومیه لم
 سومسک سومسکز سومیه سک سومیه سکز
 سوم سوملر سومیه سومیه لری

(فعل شرطی)

معناسنک وقوعی دیگر بر فعلک حضورنی مستلزم اولان
 صیغہ لردر کہ مصدر ادا تیری حذف اولندقدہ باقی قالان
 مادہ نیک آخرینہ بر (سہ) اداتی کتوریلہ رک مفرد

(۱۶)

غائب و بر (لر) زیاده سیله جمع غائب صیغه لری حاصل
اولوب بعده ضمیر فعلیلر الحاقیه متکلم و مخاطب
صیغه لری تصریف اولنور
(تصریف)

مثبت

مثقی

سوسم	سوسك	سومسم	سومسك
سوسك	سوسكن	سومسك	سومسكن
سوسه	سوسه لر	سومه	سومه لر

(فعل امری)

امر و تنبيه طریقیله اجرا اولنان برایشه دلالت ایدن
صیغه لر در که مصدر لر (مك و مق) اداتلری حذف
اولندقدده باقی قالان ماده مفرد مخاطب صیغه سی اولوب
آخرینه بر ضمیر خطاب علاوه سیله جمع مخاطب
یا ییلور که بونلره امر حاضر دیرلر
مفرد مخاطب لرك آخرینه بر (سون) اداتی کتورلد کده
مفرد غائب (لر) زیاده سیله جمع غائب صیغه لری
حاصل اولور که بونلره دخی امر غائب دینلور
فقط جمع مخاطب لرده ضمیر دن اول بر (یای) مکشوره
کتورلمك اصول املادند ()

(۱۷)

(تصريف)

مثبت منفی

سو	سویگز	سومه	سومیکز
سوسون	سوسونلر	سومسون	سومسونلر

﴿ فعل فرعی ﴾

کندوسنده زمان ملاحظه اولنیهرق یالکز ذاته مقارن اولدیغی حالده برایشه دلالت ایدن کلهلردرکه آنلرده (اسم فاعل • اسم مفعول • صفت مشبیه • صفت مبالغه اسم آلت) صیغه لری اولوب مصدرلردن (مک و مق) لفظلری ترک اولندقدده باقی قالان ماده نک آخرینه برطاقم ادوات مخصوصه علا و وسیله حاصل اولورلر فقط صفت مشبیه ایله صفت مبالغه واسم آلت صیغه لری مطرد اولهرق هر ماده دن یاییله میوب یالکز بعض مصدر فعلیلردن کلورلر

(اسم فاعل)

معنای مصدری کندوسيله قائم اولان ذاتی اشعار ایدن صیغه لردرکه مصدر معلوملردن (مک و مق) ادا تلی حذف اولندقدده باقی قالان ماده نک آخرینه خفیهلرده

(۱۸)

بر (نون) ساکنه و ثقیللرده بر (الف نون) علاوه سیله
ویا خود بر (یچی) اداتی کتور یله رک مفرد صیغه سی
حاصل اولوب بعده (لر) زیاده سیله جمع صیغه لری
یا پیلور

فقط ماده اصلیه ک آخری متحرک اولان یرلرده ادوات
مذکورهدن اول بر (ی) کتور ملک اصول املاندندر

(تصرف)

منفی

مثبت

سون	سونان	سومین	سومینار
سویچی	سویچار	سومیچی	سومیچار

(اسم مفعول)

معنای مصدری کندوسی اوزرینه واقع اولان ذاتی
اشعار ایدن صیغه لر درکه مصدر مجهوللاردن (مک و مق)
لفظلری ترک اولاندقدمه باقی قالان ماده نك آخرینه خفیفلرده
بر (نون) ساکنه و ثقیللرده بر (الف نون) و یا بر یچی
ویا خود (میمک کسریله و (شینک) سکونیله بر (مش)
اداتی کتور یله رک مفرد صیغه سی حاصل اولوب بعده
(لر) علاوه سیله جمع صیغه لری یا پیلور

(۱۹)

(تصریف)

منفی

مثبت

سولین سولینلر
 سولمیش سولمیشلر
 سولمیش سولمیشلر

سویان سویانلر
 سویلیجی سویلیجیلر
 سولمش سولمشلر

(املا)

کړک فعل زمانی وکړک فعل فرعیلر ده ماده اصلیه کثیر
 الهجا اولوبده آخرنده ساکن و ماقبلی مکسور (ل ن ش)
 حرفلرندن بری بولندیی صورتده اول حرفلر حرکه لندیکی
 یرلرده ماقبلارنده بر (یای) املا یازلمق کذ لک ماده
 اصلیه نک آخرند (تایی) — آکنه بولندیی حالده اول
 (ت) حرکه لندیکی یرلرده (داله) تبدیل قانمق اصول
 املا دندرنتکم (یازلمق . کزئمک . کورشمک . آ کلاتمق)
 مصدر لرندن (یازیلور . یازیلان . کزینور . کوریشور
 کوریشن . اکلا در) صیغه لری کبی

(صفت مشبه)

بعضیلری اسم فاعل و بعضیلری اسم مفعول مقامنده اوله رق
 وصفیت معنا سنی اشعار ایدن بر طاقم صیغه لردرکه

(۲۰)

مصدر اداتلری حذف اولند قده باقی قالان ماده نك
 اخیینه بعضا خفیفلر ده كافك کسریله (کین) ویاخود
 ضمیله (کون) و ثقیللار ده غینك کسریله (غین) ویاخود
 ضمیله (غون) اداتلرینك علا وه سیله و بعض کره
 دخی خفیفلر ده ماقبلی مکسور بر (کاف) و ثقیللار ده
 بر (قاف) ساکنه زیاده سیله مفرد صیغه لری حاصل
 اولوب بعده (لر) الحاقیله جمعلری یاپیلور

(تصریف)

ثقیل		خفیف	
طالغین	طالغینلر	کسکین	کسکینلر
یورغون	یورغونلر	دوشکون	دوشکونلر
یائق	یائقلر	کسک	کسکلر

(صفت مبالغه)

معنای مصدری ایله بر ذاتک دوام اوزره اتصافی
 اشعار ایدن صیغه لردرکه مصدرلر دن (مک و مق)
 لفظلری ترک اولند قد باقی قالان ماده نك اخیینه
 خفیفلر ده كافك فتحیله (کن) ویاخود کسریله
 (کیج) و ثقیللار ده غینك فتحیله (غان) ویاخود

(۲۱)

کسریله (غیج) ادا تلیزینک الحاقیله مفرد صیغه لری
 حاصل اولوب بعدده (لر) علاقه سیاه جمع لری
 یاییلور
 (تصریف)

ایشتهکن	ایشتهکنلر	صولوغان	صولوغانلر
بیلکیج	بیلکیجیلر	طالغیج	طالغیجیلر

(اسم آلت)

فعل اجرایه آلت و واسطه اولان برشیء اشعار ایدن
 صیغه لر درکه مصدر ادا تلیز ترک اولندقدده باقی قالان
 ماده نك آخرینه خفیفلرده کافک کسریله (کی) و یاخود
 ضمیمه (کو) و ثقیللرده غینتک کسریله (غی)
 و یاخود ضمیمه (غو) ادا تلیز کتوریلهرک مفرد
 صیغه لری حاصل اولوب بعدده (لر) ز یاده سیاه جمع لری
 یاییلور

فقط اسم آلت صیغه لری اکثری علم مخصوص اولوب بعض
 کره دخی اسم مصدر مقاماننده استعمال اولنور
 (تصریف)

سوزکی	سوزکیلر	چالنی	چالغیلر
سورکو	سورکولر	بورغو	بورغولر

خفیف ثقیل

(۲۲)

بوندن صکره معلوم اوله که فعللر صیغه جهتیه ایکی
 قسمه منتسم اولوب برینه (افعال بسیطه) دیگرینه
 (افعال مرکبه) دیرلر

(افعال بسیطه) ماده اصلیه نك آخرینه برطاقم هیئت
 مخصوصه علاوه سیله تشکل ایدن صیغه لردرکه صورت
 تصریفاری یوقاروده ذکر و بیان اولندی

(افعال مرکبه) فعل اعانه و یا خود دیگر فعللرک برینه
 ترکیب ایدن صیغه لردرکه بوندن اشاعی اصول تصریفاری
 کوستریله جکدر

(فعل اعانه) سائر صیغه لری مستعمل اولمیوب یالکز
 ماضینریله صیغه شرطیه سی قوللانیلان ماده لردرکه بروج
 آتی بیان اولنور

فقط شرطیه لرده (های) رسمیه نك حذفی دخی جائز
 اولورکه ایکنجی تصریفده کوسترلمشدر

(تصریف)

ماضی شهودی		ماضی نقلی	
ایدم	ایدک	ایشم	ایمشز
ایدک	ایدیکز	ایمشک	ایمشکر
ایدی	ایدیلر	ایمش	ایمشلر

(۲۳)

(ضیغه شرطیه)

تصریف ثانی

تصریف اول

ایسم	ایسک	ایسه م	ایسه ک
ایسکر	ایسک	ایسه کن	ایسه ک
ایسلر	ایسه	ایسه لر	ایسه

ایمدی (فعل اعانه) واسطه سیله ترکیب ایدن ضیغه لر
 (حکایت . روایت . شرطیه) قسملرینه منقسم اولوب
 امرلردن ماعدا افعال بسیطه دن بری اشبو فعل اعانه نک
 ماضی شهودی سیله ترکیب ایتدکده (فعل حکایت)
 و ماضی نقلی سیله ترکیب ایتدکده (فعل روایت)
 و شرطیه سیله ترکیب ایتدکده (فعل شرطی)
 دینلورکه ترکیب و تصریفلری بوجه آتی بیان اولنور
 (فعل حکایت)

(افعال بسیطه) نک معنالرینی زمان ماضیده حکایه
 طریقیه بیان و افاده ایدن ضیغه لردر که بشیطلرک مفرد
 غایب لرینی فعل اعانه نک ماضی شهودی سیله ترکیب
 و تصریفدن حاصل اولورلر
 فقط ماضی شهودیلرده فعل اعانه نک مفرد غایبی ایله
 اصل فعل تصریف اولنمق دخی جائز اولور

(۲۴)

(فعل روایت)

(افعال بسیطه) نك معنای نینی زمان ماضیه نقل و روایت
 طریقیه بیان و افاده ایدن صیغه لردر که بسیطلرك مفرد
 غائب نینی فعل اعانه نك ماضی نقلی سیله ترکیب و تصریفدن
 حاصل اولور
 فقط ماضی شهودیلر نقل طریقیه افاده اولنه مدیغندن
 بونلرك روایت صورتلری مستعمل دکلدر

(فعل شرطی)

(افعال بسیطه) نك معنای نینی بشقه بر فلك وقوعنه
 تعلیق ایدن صیغه لردر که بسیطلرك مفرد غائب نینی
 فعل اعانه نك صیغه شرطیه سیله ترکیب و تصریفدن
 حاصل اولور
 فقط ماضی شهودیلر نقل طریقیه افاده اولنه مدیغندن
 ایله اصل فعل تصریف اولنق دخی جائز اولور
 ایدی شواوچ صورته یاییلان افعال مرکبه جدوللره
 درج ایدیلرک ترکیب و تصریفلری بروجه آتی
 کوسترلشدور

(۲۰)

(افعال حکایت)			
تصريف	حکايه شهودي	تصريف	حکايه ثقلي
شود	ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر	شود	ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر
شور	حکايه حال	شور	حکايه مضارع
	ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر		ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر
شورده	حکايه مستقبل	شورده	حکايه التزامي
	ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر		ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر
شوه	حکايه تمنى	شوه	حکايه شرطى
	ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر		ايدم ايدك ايدك ايديكز ايدى ايديلر

(۲۶)

(افعال روایت)

روایت نقلی	روایت نقلی	روایت نقلی
ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز
روایت مضارع	روایت مضارع	روایت مضارع
ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز
روایت التزامی	روایت التزامی	روایت التزامی
ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز
روایت شرطی	روایت شرطی	روایت شرطی
ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز	ایشم ایمشك ایمشكز ایمشكز

(٢٧)

(افعال شرطیه)			
نظریه	شهودی شرطی	نظریه	تقلی شرطی
سودی	ایسه م ایسه ك ایسه كز ایسه لر	ایسه م ایسه ك ایسه كز ایسه لر	ایسه م ایسه ك ایسه كز ایسه لر
سویور	حال شرطی	ایسه م ایسه ك ایسه كز ایسه لر	مضارع شرطی
سوه شاك	مستقبل شرطی	ایسه م ایسه ك ایسه كز ایسه لر	التزامی شرطی

(۲۸)

(املا)

(حکایت وروایت و شرطیه) صیغه لرینک کافه سنده
 فعل اعانه نک یالکز (نفی) و یاخود الف ایله (یاسی)
 ایکسی بردن حذف اولنمق جائز اولور
 بوصو رتده ثقیلر دن یاییلان حکایه و شرطیه لرک جمع
 متکلملر یله خفیفلر دن اولان حکایه حال و شرطیه حالک
 جمع متکلملر نده بولنان (کاف) (قافه) تبدیل قلنمق
 كذلك فعل تمثیلرک حکایت وروایت صور تدر نده اصل
 فعلک آخر نده بولنان (های) رسمیه حذف اولنمق
 اصول املا دندر

بو ندن صکره معلوم اوله که فعل اعانه نک غیری دیگر
 بر فعل ایله ترکیب ایدن افعال مرکبه دخی (اقتداریه
 تمجیلیه . زمانیه) قسملرینه منقسم اوله رق باشلو جه
 اویج نوعدر که ترکیب و تصریفلری بروجه آتی بیان اولنور
 (افعال اقتداریه)

بر فعلک اجرا سنده فاعلک اقتدارینی اشعار ایدن
 صیغه لر درکه فعل تمی نک مفرد غائبی (بیلمک)
 ماده سیله ترکیب و تصریفدن حاصل اولور لر
 (یازه بیلمک . چیزه بیلمک) کبی فقط منفیلر ده جزء ثانی
 ترک اولنوب ادات نفی جزء اوله علاه قلنور (یازه مانمق
 چیزه ممک) کبی

(۳۹)

(افعال تعجیلیه)

بر فعلك اجر اسنده فاعلك تعجیلینی اشعار ایدن صیغه لردرکه
مصدر لردن (مك و مق) اداتلری حذف اولنوب
یرلرینه ماقبلی مكسور بر (یای) ساکنه کتورلدکد نصکره
(ویرمك) ماده سیله ترکیب وتصریفدن حاصل
اولورلر .

(یازی ویرمك . چیزی ویرمك) کی فقط منفیلرده
ادات نفی بعض کره جزء اوله وبعض کره دخی جزء ثانی به
علاوه قلنه رق استعمال اولنور (یازی ویرمك
ویازمی ویرمك) کی

(افعال زمانیه)

مصدرلری زمان ماضی ویاخود زمان استقباله دلالت
ایدن صیغه لردرکه ماضی نقلی ویاخود مستقبلک مفرد
غائبلرینی (اولمق) ماده سیله ترکیب وتصریفدن حاصل
اولورلر (یازمش اولمق . یازه جق اولمق) کی بونلرک
منفیلرنده دخی ادات نفی بعض کره جزء اوله وبعض
کره دخی جزء ثانی به علاوه قلنه رق استعمال اولنور
ایمدی شو اوچ صورتله پاییلان افعال مرکبه دخی
چدوللره درج اولنورق ترکیب وتصریفلری بوجه
آتی کوسترلشدر

(۳۰)

(افعال اقتداریه)			
تصريف	ماضی شهودی	ماضی نقلی	
یازده	بیلام بیلامك بیلامدی بیلامدیلر	بیلامش بیلامشك بیلامشكز بیلامشلر	چ
	حال	مضارع	
چ	بیایورم بیایورسك بیایورسكز بیایورلر	بیایورم بیایورسك بیایورسكز بیایورلر	چ
	مستقبل	التزامی	
یازده	بیلاه جكم بیلاه جكسك بیلاه جكسكز بیلاه جكلر	بیلامایم بیلامیسك بیلامیسكز بیلامیلر	چ
	تمنی	شرطی	
یازده	بیلاه یم بیلاه سك بیلاه بیلاه لم بیلاه سكز بیلاه لر	بیاسم بیاسك بیاسكز بیاسلر	چ

(۳۱)

(افعال تعجیلیه)

ماضی تقنی	تقریب	ماضی شهودی	تقریب
ویرمشم ویرمشز	یازی	ویردم ویردك	یازی
ویرمشك ویرمسیكز		ویردك ویردیکز	
ویرمش ویرمشلر		ویردی ویردیلر	
مضارع		حال	
ویریرم ویریرز	یازی	ویریورم ویریورز	یازی
ویریرك ویریرسكز		ویریورسك ویریورسكز	
ویرر ویررلر		ویریور ویریورلر	
التزامی		مستقبل	
ویرملیم ویرملینز	یازی	ویره جكم ویره جكز	یازی
ویرملیسك ویرملیسكز		ویره جكسك ویره جكسكز	
ویرملی ویرملیلر		ویره جك ویره جكلر	
شرطی		تمنی	
ویرسم ویرسك	یازی	ویرهیم ویرهلم	یازی
ویرسك ویرسكز		ویرهسك ویرهسكز	
ویرسه ویرسلر		ویره ویرهلر	

(۳۲)

(افعال زمانیه)

ماضی نقلی	ماضی شهودی	ماضی نقلی
اولشم اولشز اولمشك اولمشكز اولش اولشز	اولدم اولدق اولدك اولديكز اولدی اولدیلر	اولدم اولدق اولدك اولديكز اولدی اولدیلر
مضارع	حال	حال
اولورم اولورز اولورسك اولورسكز اولور اولورلر	اوليورم اوليورز اوليورسك اوليورسكز اوليور اوليورلر	اوليورم اوليورز اوليورسك اوليورسكز اوليور اوليورلر
التزامی	مستقبل	مستقبل
اولمليم اولمليز اولمليسك اولمليسكز اولملي اولمليز	اوله جغم اوله جغز اوله جقسك اوله جقسكز اوله جق اوله جقز	اوله جغم اوله جغز اوله جقسك اوله جقسكز اوله جق اوله جقز
شرطی	تمنی	تمنی
اولسم اولسز اولسك اولسكز اولسه اولسهلر	اوله لم اوله لسكز اوله لسك اوله لسكز اوله اوله لر	اوله لم اوله لسكز اوله لسك اوله لسكز اوله اوله لر

(۳۳)

(تنبيه)

اشبو ذکر اولنان افعال مرکبه دن بشقه (استمراریه
ومقاربه) دینلور برطاقم مرکب صیغهلر دها وارددرکه
بونلر مطرد اوله رق هر ماده دن یاپیله مدقلری جهته
مخصوص جدوللرده کوستریله میوب صورت تصر
یفلری آریجه بیان اولنق مناسب کورلدی

(افعال استمراریه) معناسنک دوام اوزره وقوعی
اشعار ایدن صیغهلردرکه فعل تمنی نک مفرد غائبلرینی
(طور مق . و کورمک . و قالمق و کلمک) ماده لرله ترتیب
وتصریفدن حاصل اولور

(اوقویه کور یازه طور . شاشه قالسونلر . اوله کلشدر)
کی (افعال مقاربه) معناسنک وقوعی قوه قریبه ده
ایندوکی اشعار ایدن صیغهلردرکه فعل تمنی نک مفرد
غائبلرینی (یازمق) ماده سیله ترکیب وتصریفدن حاصل
اولور

(دوشه یازدی . قیریله یارمش) کی (افعال
ایمدی شو بش صورتله یاپیلان افعال مرکبه تکرار فعل
اعانه لر ایله ترکیب ایتدکده بونلرک دخی (حکایت
وروایت و شرطیه) صیغهلری حاصل اولور که
ترکیب وتصریفلری یوقاریده کوسترلدیکی وجهه
اجزا اولنور

(۳۴)

بوندن صکره معلوم اوله که فعللری امتعدی ویا لازم اولورلر
(فعل متعدی) معناسی فاعلک برایش ویا برحالی اولوب
بشقه سنه سرایت ایدن فعلدر

(کسمک و قیرمق) کبی که کسمکک و قیرمق
فعللری کسیلان و قیریلان شیئه سرایت ایدر
(فعل لازم) معناسی فاعلک برایش ویا برحالی اولوب
بشقه سنه سرایت اتمیان فعلدر

(کولمک و بایلمق) کبی که کولمکک و بایلمق
فعللری بشقه سنه سرایت ایتیوب بلکه کولان و باییلان ذاتک کندی
نفسنده قالور

ایمدی مصدر اسمیدن یاییلان فعللرک کافه سی متعدی
و مصدر و صفیدن یاییلانلر لازم و مصدر فعلیدن
اولانلرک برطاقی متعدی و برطاقی لازم قیلندن
اولمش اولور

(قاعده)

(فعل لازم) متعدی یاییلمق مراد اولندقد قاعده
اولدرکه ادات مصدرک ماقبلی متحرک اولان فعللرده
ماده اصلیه نک آخرینه بر (تایی) سا کنه علاوه و سا کن
اولان یرلرده دالک کسریله بر (در) لفظی زیاده قلنه رق
متعدی یاییلور
اویومق اویونمق . و کولمک . کولدرمک (کبی

(۳۰)

بعض اکره متعدیله دخی تکرارادات. تعدیه علاوه قلموب
ایکنجی و اوچنجی درجه ده متعدی یاپیلورلر. (یازمق
یازدرمق . یازدرتمق) کبی (یازمق)
فعالر نسبت جهتیه دخی معلوم و مجهول قسملرینه منقسمدر
(فعل معلوم) فاعل معلومه نسبت اولانلار فعالر در
(بن یازدم . سن او قورسک) کبی که بوسیغه لر. (یازمق)
واو قومق) فعالرینی اجرا ایدن ذوات معلومه یه نسبت
اولنمشدر
(فعل مجهول) فاعل ذکر اولنمیوت مفعول بهه نسبت
اولنان فعالر در
(کتابلر یاپلدی . مکتبلر آجلدی) کبی که (یایمق و آچمق)
فعالرینی اجرا ایدن فاعلر مجهول بولندیغندن (یاپلدی
و آچلدی) صیغه لری مفعول بهه نسبت اولنمشدر که
بومفعولاره نائب فاعل تعبیر اولنور
(قاعده)
(فعل معلوملر) مجهول یاپلمق مراد اولندقدده قاعده
اولدر که ادات مصدرک ماقبلی متحرک و یا خود (ک)
اولان فعالر ده ماده اصلیه نک آخرینه بر (نون) ساکنه
علاوه و ساکن اولان یرلرده ماقبلی مکسور بر (لام)
ساکنه زیاده قلنه رق مجهول یاپیلور

(۳۶)

(او قونمق . بیانمک . یازلمق) کی فقط ادات مجهول اولان
(لام) سا کنه ایله تعدیه ایچون اولان (در) لفظنک
(راسی) حرکه لندکاری یرلرده ماقبلارنده بر (یای) املا
یازلمق کذلک ادات تعدیه اولان (تای) سا کنه
حرکه لندیکی یرده (داله) تبدیل اولمق اصول املا دندر
(او قودیلور . یازدیریلور . سویلور) کی

✽ او چنجی فصل صفتلر بیاننده در ✽

صفت بر شیئک حال و کیفیتنی بیان ایدن لفظلر در که
اسم لرك اولنه زیاده قنور

(کوزل آت . و صاری قوناق) کی که (کوزل
و صاری) لفظلرینه صفت (آت و قوناق) لفظلرینه
دخی موصوف تعبیر اولور

لسان عثمانیده صفتلر ایکی نوع اولوب برینه صفت
قیاسیه دیگرینه صفت سماعیه درلر

(صفت قیاسیه) بر قاعده ایله یاییلان صفتلر در که
بونلرده (اسم فاعل اسم مفعول صفت مشبهه و صفت
مبالغه) صیغه لری اولوب فعل فرعی بختنده قاعده لری
کوسترلمشدر

(صفت سماعیه) ایشتمک ایله بلله نیلان صفتلر در که الوان
و عیوب و حسن و قبحه دلالت ایندرلر

(۳۷)

کوزل . وچرکین . و صاری . و قبور لفظلری کبی
 صفت سماعیه لرك اولنه مبالغه ایچون برطاقم مهملات
 وضع اولنوب (صاب صاری . بوس بتون) دینلورکه
 بومثلاو مهملات انجق مذکور صفتلره لاحق اولوب
 سائر کلمه لره علاوه قلنه من

اسماء اعداد

(اسم عدد) صاییلری افاده ایدن برطاقم اسملر درکه
 کندولرندن و صفت معناسی بولندیغندن صفتلر
 صره سننده بیان اولنمق مناسب کورلدی
 اسماء مذکوره (اصلیه . رتبییه . کسرییه . توزیعییه)
 قسملرینه منقسم اوله رق درت نوعدر
 (اعداد اصلیه) ذات عدد لرك اسملریدرکه فن حسابده
 بردن بیکه قدر اوچ مرتبه اعتبار اولنوب بواوچ
 مرتبهیه (عقد اول) دیرلر بنکدن ملیونه قدرینه
 اوچ مرتبه اعتبار اولنوب (عقد ثانی) كذلك
 ملیون ملیازه قدر اوچ مرتبه اعتبار اولنورق
 (عقد ثالث) دینلوب بومثوال اوزره الی غیرنهایه تعداد
 اولنوز
 فن مذکورده اول مرتبه لره (آحاد . عشرات مآت)
 دیرلرکه جمله عددلر بونلرك بربریه ترکیندن حاصل اولور

(۳۸)

(اعداد رتبیہ) بر شیتک درجه و مرتبه سقی اشعار یدن
صاییلردرکه اعداد اصلیه نك آخرلرینه نونك سکونیه
بر (نهجی) اداتی کتور یلهرک حاصل اولورلر (بر نهجی
ایکینجی) کبی
فقط آخرلرنده (ی) بولنان عددلرده اول یانك حذفی
و (ت) بولنان یرلرده تانك داله تبدیلی اصول املاندرد
(درد نهجی ید نهجی) کبی (اعداد کسریه) واحد
فرض اولنان بر مقدارک بعض اجزاسنی اشعار ایدن
صاییلردرکه اعداد اصلیه نك آخرلرینه بر (ده) اداتی
کتورلدکده مقدار مفروض حاصل اولوب اجزای
مذکورہ دخی ینه اصلیه نك بر یله افاده اولور (اوچده
بر یوزده قرق) کبی (اعداد توزیعیه) بر مقدارک
مساوات اوزره بلونمش اولان قسملرینی اشعار ایدن
صاییلردرکه آخرلری (ی) اولیان اعداد اصلیه ده
ماقبلی مفتوح بر (رای) ساکنه علاوه و (ی) اولان
یرلرده شینک فتحیه بر (شر) اداتی زیاده قلنهرق
حاصل اولور
فقط آخرلرنده (ت) بولنان عددلرده اول تانك (داله)
تبدیلی اصول املاندرد (دردر بشر ید بشر)
کبی

(۳۹)

﴿ در دنجی فضل کنایه لر بیاننده در ﴾

(کنایه) کندولر یله خار جده موجود و مخصوص اولان
بر شیشه اشارت اولنان کله لر در که باشلوجه (ضمیر اسم
اشارت واسم موصول) قسملرینه منقسمدر
(ضمیر) اسم مقامنه قائم اوله رق بر ذاتی اشعار ایدن
لفظ لر در که (شخصی اضافی نسبی فعلی) قسملرینه منقسم
اوله رق درت نوعدر

(ضمیر شخصی)

بر شخص معینی اراهه و اشعار ایدن ضمیر لر در که آنلرده
(متکلم مخاطب غائب) صورتلرندن عبارتدر
(ضمیر متکلم) کلامی سویلنیلان ذاتی اشعار ایدن
لفظ لر که مفردنده (بن) جمعنده (بز) دینلور ضمیر
مخاطب (کلام) کندوسنه سویله نیلان ذاتی اشعار
ایدن لفظ لر که مفردنده (سن) جمعنده (سز) دیرلر
(ضمیر غائب) کلام کندوسندن سویله نیلان ذاتی
اشعار ایدن لفظ لر که مفردنده (او) جمعنده (آنلر)
دینلور

فقط جمع متکلم ایله جمع مخاطب لره تکرار ادات جمع لاحق
اوله رق (بز لر سز لر) دینلمک دخی جائز اولو و که بونلر
مقام تعظیمده قولالانیلور

(٤٠)

(ضمیر اضافی)

(اسماره لاحق اولوب نسبت و تملك معنالى افاده ایدن ضمیرلر دركه مفرد متكلمى (میم) ساكنه جمعنده میمك كسریله (من) و مفرد مخاطبى صاغر (ك) جمعنده كسریله (كن) و غائب صورتلری دخی ماقبلى مكسور (یای) ساكنه دركه هم مفرد و همده جمعله الحاق اولنور

(كتابم كتابم كتابك كتابكم كتابى كتابلری) كى فقط آخرنده حروف املادن بر حرف بولنان اسمارك مفرد غائبلر نده ضمیر اضافیدن اول بر (سین) مكسوره زیاده قلنمق كذاك (ق) بولنان یرلرده اول قاف (غینه) تبدیل اولنمق شیوه لساندنر (باباسی . دده سی . اوشاغی) كی قاعده (قاعده)

معلوم اوله كه ماضی شهودی ایله مستقبل مفرد غائبلر نده دخی بعض كره ضمیر اضافیلر لاحق اولوب اسم مقامنده استعمال اولنور كه بولنره صیغه صله تعبیر ایدرلر فقط شهودیلر ك آخرنده بولنان ضمیر اضافیدن اول ثقیلرده بر (غین) و خفیفلرده بر (كاف) فارسى

(٤١)

تحریر اولنمق كذلك مستقبلارده بولنان قاف (غینه)
 وكاف دخی (کاف) فارسییه تحویل قلنمق شیوه
 لساندر (یازدینی چیزدیکی و یازه جنی چیزه جکی) کبی
 (ضمیر نسی)

فعل و خبرله لاحق اولوب فعللرک فاعلنی بیان و خبرلری
 مبتدایه ربط ایدن ضمیرلر درکه مفرد متکلمی ماقبلی مکسور
 (م) و جمعی (زای) ساکنه مفرد مخاطبی سینک کسری
 و صاغر (کاف) ایله (سک) لفظی جمعی (سکر)
 و غائب صورتلری دخی دالک کسریله (در) لفظی درکه
 خبرله مخصوص اولوب فعللره الحاق اولنه من (بن یازرم
 بز کاتبز سن عسکر سک) کبی فقط آخرنده حرف
 املادن بر حرف بولنان کله لرک متکلملرنده ضمیر نسییدن
 اول بر (ی) زیاده قلنمق اصول املادندر (بن اغایم
 بز کوله یز) کبی

(تنبیه)

معلوم اوله که فعللره لاحق اولان ضمیر نسبیلرک مفرد
 مخاطبلری اکثری (نون) ایله تحریر اولنمقده ایسه ده
 بونلرک جمع مخاطبلری دائماً صاغر (کاف) ایله یازلدیغنه
 کوره مفردلرنده (نون) تحریری املاجه بر نوع
 غلطدیمک اوله جفتدن بورساله ده مفرد مخاطب صیغه لری
 دخی عموماً صاغر (کاف) ایله تحریر و املا اولنمشدر

(٤٢)

(ضمیر فعلی)

یالکز فعل شهو دیلرایله شرطیلرک آخرینه لاحق اولوب
 فاعلارینی اراثة و اشعار ایدن ضمیرلردر که مفرد متکلمی
 (میم) ساکنه جمعی خففیلرده (ک) و ثقیللرده
 (قاف) ساکنه و مفرد محاطی صاغر (ک) جمعی
 (کز) و غائب صورتلری دخی ماقبلی مکسور (یای)
 ساکنه درکه شهو دیلره الحاق اولنور (یازدم . یازدی
 و یازسم . یازسق) کی

(اسم اشارت)

اسم اشارت (شو . بو . واشبو) لفظلریدرکه
 کندولریله برذات و یاخود بر شیه اشارت اولنور
 جمعلرنده (لر) اداآندن اول رده (نون ساکنه
 زیاده قلنوب (بونلر . و شونلر دینلورکه (بو)
 لفظی ایله قریبه و (شو) لفظی ایله بعیده اشارت
 اولنوب (اشبو) لفظی دخی (ایشته بو) کلمهلرندن
 مخفف اوله رق دهاقریبه اشارت ایچون قوللانیلور
 (اسم موصول)
 اسم موصول (اول . وشول) لفظلریدرکه بر شیه
 ماهیتی تعریف و بیان ایدرلر فقط بونلرک جمعیلری
 اولیوب دائم مفرد اوله رق استعمال اولنور

(٤٣)

* بشنجی فصل اداتلر بیاننده در *
 (ادات) کلمه و جمله لری بر برینه ربط ایدن و یا خود
 معنارینه بشقه بر خصوصیت کتورن لفظلردر که حروف
 هجا اوزرینه بالترتیب بروجه آتی بیان اولنور
 (اوزره) ادات استعمالدر مصدرلره لاحق اولدقده
 شرط معناسنی افاده ایدر
 * آیاغک باش اوزره قورلر او کورسک معرفت * کی
 (ایچون ادات تعلیلدر علتلره لاحق اولور)
 * آق اقچه قاره کون ایچوندر * کی
 (ایله) ادات مصاحبدر مصدرلره لاحق اولدقده
 تعلیل معناسنی افاده ایدر
 * الک ایله قویمدیغک شیئه طوقونمه * کی
 (ایکن) ادات حالدر بر شیئک حال و کیفیتنی بیان ایدر
 * آجاج یاش ایکن اکیلور * کی
 فقط بعض کره (ایله و ایکن اداتلری) (الف ویالری)
 حذف اولنه ق دخی استعمال اولنور
 (ایمدی) ادات تفصیلدر ماقبلنی بیان و تفصیل ایدر
 (آنجق) ادات حصردر مدخولنه حکمک انحصارینی
 افاده ایدر
 * بواشی آنجق سن یاپه بیلورسک کی

(۴۴)

بعض کره دخی استدر اک مقامنده استعمال اولنور
 * چوق رجا ایتم آنجق مفید اولدی * کبی
 (ایشته) ادات تنبیهدر جمله لرك اولنه کتوریلور
 * اوصلو اوتوریکز ایشته خواجه کلیور * کبی
 (اوت) و (آه) لفظلری ادات تصدیقدر جمله لرك
 اولنه کلورلر

* مکتبه کیده یورمیسکز اوت افندم کیده یورزا * کبی
 (اک) ادات تفصیلدر صفتلرك اولنه زیاده قلعنور
 * او قویوب یازمق هنر لرك اک اعلاسیدر * کبی
 (آ) ادات ندادر اکثری تعریض مقامنده قوللانیلور
 * برازده راحت طورسکز اولمازمی آجانم * کبی
 فقط اولی همزه اولان لفظلره داخل اولدقده ادات
 مذکوردن صکره بر (ی) کتوریلور (آی افندم) کبی
 (اوخ) تلذذ (اوف آی) تائیر معنالرینی افاده ایدر
 (پک) ادات تفصیلدر صفتلرك اولنه زیاده قلعنور
 * یلانجیلق پک چیرکین خویدار * کبی
 (باری) ادات تمی در جمله لرك اولنه کتوریلور
 * درسه چالشمیورسک باری اوصلو اوتور * کبی
 (چونکه) ادات تعلیلدر بر حکمک علتی بیان ایدر
 (جه) اسملره لاحق اولدقده نسبت وصفلره لاحق

(٤٥)

اولدقده قلت معنایینی افاده ایدر * ترا کجه عربجه
 کوزلجه * کبی بعض کره دخی آخرینه سینک کسریله
 بر (سنه) لفظی زیاده قلنهرق تشبیه معناسنی اشعار ایدر
 (دشمانجه سنه) کبی *السنه سنه سنه* (سنه)
 (جلین) ادات تشبیهدر اسملرک آخرینه لاحق اولور
 (جک وجق) ادات تصغیردر اسملره لاحق اولور
 * اوجک ویولجق * کبی *اوجک اوجک اوجک*
 (ده) ادات ظرفدر مصدرلره لاحق اولدقده
 زمان حالی افاده ایدر بعض کره دخی ادات عطف اولور
 * قورینک یاننده یاشده ینار * کبی *قورینک یاننده یاننده*
 (دن) ادات ابتدادر برایشک مبدئی اشعار ایدر
 * اودن مکتبه قدر یوریه رک کیتدک * کبی *اودن مکتبه قدر*
 بعض کره دخی ادات بیان اولوب برشیئک جنسنی بیان ایدر
 * التون یوزک طاشدن بنا * کبی *التون یوزک طاشدن بنا*
 فقط (ده و دن) اداتلری آخرنده (یای) اضافی
 بولنان کله لره لاحق اولدقده اول (ی) حذف اولنوب
 رینه بر (نون) ساکنه زیاده قلنور *نون نون نون*
 * افندیئک قپوسنده بنده لرندن بری * کبی *افندیئک قپوسنده*
 (دک و دکن) ادات انتهاد برشیئک نهایتنی اشعار ایدر
 * اخشامدن صباحه دک اویومدی * کبی *اخشامدن صباحه دک*

(٤٦)

(دخی) ادات عطفدر ایکی شیء بر حکمده جمع ایدر
 * بو عالمه کلان کیدر بزدخی کیده جکر * کبی
 (دکل) ادات نفی در * عقل یا شده دکل یا شده در * کبی
 (دها) ادات تفضیلدر صفتاره علاوه قنور
 * بال شکر دن دها طاتیلدر * کبی
 (رک ورق) حال استمراری اداتیدر فعل تمنی مفرد
 غائب رک آخرینه علاوه قنور
 * کوله رک کلدی اغلایه رق کیتدی * کبی
 (سز) ادات نفی در * پارسز پولسز * کبی مصدر لره لاحق
 اولدقده آخرینه برده (می ن) زیاده قنور او قومقسزین کبی
 (سی) ادات تشبیهدر * بیاتسی کوقسی * کبی لاحق
 اولدینی کله نک آخری متحرک اولان یرلرده برده (میم)
 ساکنه زیاده قننه رق دده میسی بابامسی دینلور
 (صانکه) ادات تمثیلدر * صانکه بن سنی بیلمیورم * کبی
 (کبی) ادات تشبیهدر * عالمی فصل بیلورسک کندک * کبی
 (که) ادات ربطدر صفتی موصوفه و یا خود بر جمله یی
 دیگر جمله یی ربط ایدر
 (کی) ادات تعریفدر مضاف الیه و ظرفلرک آخرینه
 علاوه قنوب مضاف و مظروفی بیان و تعریف ایدر
 * اوده کی پازالق چارشویه اویماز کبی

(٤٧)

(کیم) استفهام ایچوندر ذوی العقوالده استعمال اولنور
 (قنی) ادات استفهامدر ذوی العقول وغیریده قوللانیلور
 (لك ولق) اسملره لاحق اولدقده ادات مکان وصفتلره
 لاحق اولدقده مصدریت معناسنی افاده ایدرلر * آغا جلق
 یشیللك * کبی

(لی ولو) ادات نسبتدر اسملرک آخریته لاحق اولورلر
 (بروسه لی) کبی (می) ادات استفهامدر فقط آخرنده
 ضمیرنسبی بولنان کلمه لرده دائماً ضمیردن اول وضع اولنور
 * حساب او قویور میسکر مکتبده می او قویورسکر * کبی
 (نه) ادات استفهامدر ذوی العقولک غیریده قوللانیلور
 * نه او قویورسک کبی بعض کره دخی ادات نفی اولوب
 بوصورته مکرر استعمال اولنور * نه یازدی ونه او قودی *
 کبی (نجه) ادات استفهامدر برشیئک حال و کیفیتندن
 سؤال مقامنده قوللانیلور

(نره وقتی) ادات استفهامدر مکاندن سؤال ایچون
 قوللانیلور * نره دن کلیورسک * کبی

(ندی) ادات تعجیلدر امر حاضرلرک آخرلرینه علاوه
 قلنور * کلندی اوتورندی * کبی

(نئکیم) ادات تمیلدر ماقبلنی تمیل وتفصیل ایدر
 (وای) تعجب (واه) تأسف مقامنده استعمال اولنورلر
 (هایدی) ادات ندادر تعجیل مقامنده قوللانیلور

(٤٨)

(های های) تصدیق (ها) تنبیه (هله) ترجی و تحذیر
 مقامنده استعمال اولور .
 (یوقسه) ادات استنادر . کنجلیکده یاز او قو یوقسه
 اختیارلقده زحمت اچکرسک . کبی
 (یا) ادات تا کیددر جمله لرك آخرینه علاوه قلدور
 . یازار او قورسک یا . کبی بعض کره دخی تردید مقامنده
 قوللانیلور یادوه بی کوتملی یا بودیاردن کیتملی
 الله ولی التوفیق نعم المولی

ونعم الرقیق

اوچنجی دفعه طبع اولمشدر

NUHOĞLU Koleksiyonu

SONUÇ

Çalışmamız da Selim Sâbit'in ortaokul öğrencileri için yazmış olduğu “Muhtasar Sarf-ı Osmânî” adlı Osmanlı Türkçesindeki dil bilgisi kurallarını anlatan eserini incelerken ilk olarak gözümüze çarpan en önemli husus; birçok konu anlatımının yanında “tenbih, fâide, imlâ” başlıklarıyla uyarılarda bulunarak dil bilgisi kurallarındaki önemli çizgiler üzerinde durup açıklamalarda bulunmasıdır. Eserde sade bir dil kullanılmıştır.

Osmanlı Türkçesinin dil bilgisi kurallarını basit bir anlatım yaparak eserin günümüz Latin harflerine çevirisi yapılmış ve metinde geçen dil bilgisi terimleri derlenip bu terimlerin günümüzde hangi kelimelerin karşılığı olduğu belirtilmiştir. Tam bir karşılık bulunamamışsa, yazarın anlattıklarından ve aynı konunun başka Arapça veya Osmanlı Türkçesi dil bilgisi kitaplarındaki açıklamalarından yola çıkılarak bir açıklama getirilmiştir.

Muhtasar Sarf-ı Osmânî eseriyle o dönemde kullanılan dil bilgisi terimleri belirlenmiştir yalnız bu terimler günümüzde ise kullanımını yitirmiştir. Örneğin, Arapça kelimelerde kullanılan dişilik-erkeklik kelimelerini ifade eden terimler Türkiye Türkçesinde hiç kullanılmazken, Arapçada “muzaf, muzafun ileyh” terimiyle ifade edilen kelime Türkiye Türkçesinde “tamlanan, tamlayan” gibi terimlerle ifade edilmektedir. “edat” Osmanlı Türkçesinde daha çok “ek” anlamında kullanılırken günümüzde “Tek başına anlamı olmayan, sonuna geldiği sözle cümledeki diğer kelimeler arasında ilişki kuran kelime türü, ilgeç” anlamıyla kullanılmaktadır. Çalışma Türk dil bilgisi tarihine önemli bir katkı sağlamaktadır. Batı tarzı dediğimiz bu tarz dil bilgisi kitapları çalışmadaki gibi düzenlendiğinde kapsamlı bir dil bilgisi tarihi oluşturulacaktır.

Sonuç olarak amacımız yaptığımız çalışma ile Osmanlı Türkçesiyle yazılmış metni Latin alfabesiyle Türkiye Türkçesine aktarıp eserin birçok okura ulaşmasını sağlamaktır.

KAYNAKÇA

Akyüz, Y. (2000). *İlk Çağdaş Eğitim Bilimcimiz: Vizeli Selim Sâbit Efendi*. Tarih ve Toplum, (Aylık Ansiklopedik Dergi), İletişim yayınları. 34(201); s.15–21.

Bilim, C. (1985). *Selim Sâbit Efendi ve Rehnuma-i Muallimin*. Ankara: Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1); s.197.

Dağdelen, S. (2013). *Selim Sâbit Efendi'nin Nahv-i Osmânî Adlı Eserin İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kilis 7 Aralık Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kilis.

Dilâçar, A . (1971). *Gramer: Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Yöntemi, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1971. S.19; s.83-145.

Ergin, M. (2004). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınevi.

Gökçe, H. (2006). *Mi'yarü'l Kelam (Metin-İnceleme-Sözlük)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

Kaçalin, M. S. (2000). Eğitimci *Selim Sâbit Efendi (1829-1911) ve Abece Çalışmaları*, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli. s.157-172

Karabacak, E. (2000). *Bergamalı Kadri. Müyessiretül-Ulûm (Giriş-Metin-Sözlük-Terimler Dizini-Tıpkıbasım)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları

Mert, Ö. (2000). *Selim Sâbit Efendi ve Muhtasâr Târih-i Osmânî*, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, (Vize / 28 Nisan 2000). s.99–102.

Mert, Ö. (2000). *Selim Sâbit Efendi ve Muhtasar Târîh-i Osmânî*, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli. s.89-156

Reşad, E., Ferid. O. (1327/1909). *Musavver Nevsâli Osmânî*, “*Selim Sâbit Efendi*. İstanbul.

Salman, H. (2000). *Vize'nin Kısa Bir Tarihi Coğrafyası ve Selim Sabit Efendi'nin 'Muhtasar Coğrafya Risalesi' Adlı Eseri*. Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli. s.31-52

Salman, R. (2008). *Selim Sabit'in Sarf-ı Osmanî Adlı Eserinin Çeviri yazısı-Terimler-Lügatçe-Metin, (Yüksek Lisans Tezi)*. Sakarya Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü. Sakarya.

Şanal, M., Güçlü, M. (2005). *Yenileşme Dönemi Eğitimcilerinin Öğretmenlik Mesleğine Bakışları*. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi. S:18. s.137-155.

Temizyürek, F. (1999). *Selim Sâbit Efendi ve Usûl-i Cedîd Hareketi İçerisindeki Yeri*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Temizyürek, F. (2000). *Eğitim Tarihimizde Önemli Bir İsim Selim Sabit Efendi*. Uluslararası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu. İstanbul. s.217-237

Yarcı, G. (2000). *Osmanlılarda Matematik ve Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Hesap Risalesi*, Uluslar arası Vize Tarih ve Kültürü Sempozyumu, Vize-Kırklareli. s.173-200

Öztürk, C. (2009). *Türkiye Modern Çağdaş Pedagoğu Vizeli Selim Sabit Efendi (1829-1910)*. (C.36 s.429-430). Türk Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul: Türk Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi.

EKLER:**ÖZ GEÇMİŞ:**

Akın Sarıkaya 1995 yılında Ortaköy’de doğdu. İlkokulu, Alayköy İlkokulu’nda; ortaokulu, Bayraktar Türk Maarif Kolejinde ve lise öğrenimimi de Lefkoşa Türk Lisesi Türkçe-Coğrafya bölümünde tamamlayan Akın Sarıkaya, 2017 yılında Yakın Doğu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. Aynı yıl 2017-18 Güz ve Bahar dönemlerinde Yakın Doğu Kolejinde Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği yaptı. Aynı zamanda da Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ana Bilim Dalı üzerine yüksek lisans yapmaktadır.

İNTİHAL RAPORU

SELİM SABİT MUHTASAR SARF-I OSMÂNİ (GİRİŞ-METİN-
TERİMLER-SÖZLÜK DİZİNİ-TIPKIBASIM)

ORJİNALLİK RAPORU

% 16	% 15	% 2	%
BENZERLİK ENDEKSİ	İNT ERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCİ ÖDEVLERİ

BİRİNCİL KAYNAKLAR

1	sbe.kilis.edu.tr İnternet Kaynağı	% 7
2	ramazansucu.tr.gg İnternet Kaynağı	% 4
3	library.neu.edu.tr İnternet Kaynağı	% 2
4	acikerisim.pau.edu.tr:8080 İnternet Kaynağı	% 1
5	garibantavuk.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<% 1
6	turkcede.org İnternet Kaynağı	<% 1
7	acikerisim.aku.edu.tr İnternet Kaynağı	<% 1
8	harom.tizennegy.hu İnternet Kaynağı	<% 1

9	docs.neu.edu.tr
İnternet Kaynağı	<%1
10	T.J. Mahoney. "Mercury", Springer Nature, 2014
Yayın	<%1
11	www.islamiilimlerdergisi.com
İnternet Kaynağı	<%1
12	TEKİN, İshak. "1876-1923 Yılları Arasında Çocuk Eğitimi Konusunda Yazılmış ", Karabük Üniversitesi, 2017.
Yayın	<%1
13	tr.wikipedia.org
İnternet Kaynağı	<%1

Alıntıları çıkart

Kapat

Eşleşmeleri çıkar

Kapat

Bibliyografayı Çıkart

Kapat

ETİK KURUL RAPORU

BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU

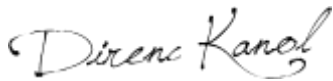
26.02.2019

Sayın Akın Sarıkaya

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na yapmış olduğunuz “**Selim Sabit-Muhtasar Sarf-ı Osmani (İnceleme-Metin-Dizin)**” başlıklı proje önerisi, sadece ikincil kaynak kullanıldığı için Etik Kuruluruna girmesine gerek yoktur. Bu yazı ile birlikte sadece ikincil kaynak kullanmak şartıyla araştırmaya başlayabilirsiniz.

Doçent Doktor Direnç Kanol

Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu Raportörü

Not: Eğer bir kuruma resmi bir kabul yazısı sunmak istiyorsanız, Yakın Doğu Üniversitesi Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'na bu yazı ile başvurup, kurulun başkanının imzasını taşıyan resmi bir yazı temin edebilirsiniz.